Eszterházy Károly Főiskola

Tánc-és drámapedagógia Szak

Eger

Lakóhelyem énekes népszokásai, dalos ünnepei

Konzulens:

Szatmári György

Készítette:

Rózsa Zita Erika

2004

T a r t a l o m

I. **Témaválasztás indoklása**……

I. 1. Bevezetés……...

II. **Téma kifejtése……**

II. 1. Tájegység leírása, földrajzi helyzet, adottságai…….

II. 2. Népi kultúra Ongán……

II. 3. A település történetéből……..

II. 4. **Az emberi élet fordulóihoz kötődő népszokások**……

II. 4. 1. Születés, keresztelő…….

II. 4. 2. Szerelem……..

II. 4. 3 Katonaság……

II. 4. 4 Házasságkötés…….

II. 4. 5. Halál……

II. 5 **Naptári évhez fűződő népszokások**……

II. 5. 1. Téli népszokások.……...

II. 5. 2. Tavaszi népszokások……..

II. 5. 3. Nyári népszokások..……

II. 5. 4. Őszi népszokások.……..

II. 6. Mennyire élők ezek a népszokások……

II. 7. Újítások……..

III. Összegzés……..

Felhasznált irodalom

Mellékletek

I. Témaválasztás indoklása

Dolgozatommal-azon kívül, hogy hivatalosan tanulmányaim befejezéséhez szükséges szakdolgozat- szeretném bemutatni lakóhelyem népszokásait, ünnepeit és az ahhoz kapcsolódó dalokat, énekeket.

Azért választottam ezt a témát, mert gyermekkorom óta a zene felé fordult érdeklődésem.

Általános iskolától kezdődően tagja voltam- vagyok mindig valamilyen énekkarnak, tánckarnak (egészen máig). Szeretem az ének- zenét, mint tantárgyat is.Szívesen tanítom a néptáncot is.

Édesanyámtól és nagyszüleimtől örököltem ezt a hajlamot, hisz ők is népdalszerető emberek.

Nagyapám, mikor megtudta, hogy dolgozatomnak ezt a témát választottam, nagyon megörült, és a hosszú téli estéken kis füzetébe a régi, majdnem elfelejtett dalokat kezdte gyűjtögetni.

Kiskoromban, ha valamilyen fájdalmam, bánatom volt édesanyám ölébe ültetett és a nagyszüleitől hallott és eltanult dalokkal próbált megvigasztalni.

Iskolába kerülve így már több olyan gyermekdalt tudtam, amelyeket a többi gyermek nem ismert, ezek az állatvilágról szóltak, időjárással kapcsolatosak, kiszámolók, nyelvtörők. Felső tagozatosként pedig csatlakoztam a helyi néptáncosokhoz.

A falumban is sok ember segítségére számíthattam

Két idősek otthona is működik Ongán, ahonnan sok hívást kaptam, rengetegen nyújtottak segítséget a témával kapcsolatban.

Mindenekelőtt azért, mert még senki sem foglalkozott Onga dalos népszokásaival, noha 1998-ban készült egy helytörténeti monográfia.

Örömmel beszéltek a régi világról, annak szokásairól, s miután oldódott a hangulat, szívesen énekeltek is. Meséltek gyermekkorukról, a szegények és gazdagok életéről szokásairól.

Tőlük tudtam meg, hogyan zajlott le az aratás, ki is az a kepésgazda, miként fogták ki a Bársonyos patakból kosárral a halakat, hogyan zajlott a párválasztás, mi is az a csuporvágás.

Személyes élményeiket mondták el a kukoricafosztásokról, a lekvár főzésekről, a fonókról, a búcsúkról.

Nemcsak a jeles alkalmakról meséltek, hanem a mindennapi életükről is.

A mai fiatalok közül sokan azt hiszik, hogy egyhangúan teltek dolgos napjaik, ám az idősekkel folytatott hosszú beszélgetéseim során kiderült, hogy mennyire élvezték, pl. az aratás időszakát is mikor esténként közösen daloltak, táncoltak, a szombat és vasárnap délutánokat, amikor a melegben az idősebbek kiültek a kapu elé beszélgetni egymással, a fiatalok pedig sétáltak az utcákon templom után, vagy kirándulni mentek a Kemelyi erdőbe.

Télen a fonóban is mozgalmas élet folyt: a fárasztó munka mellett jutott idő a vidám mulatozásra is

Úgy érzik, hogy a mai fiatalok már nem részesülhetnek abban a sok szép élményben, amit ők átéltek.

I. 1. Bevezetés

„A falu megmentette a tradíció folytonosságát.
A mi dolgunk átvenni tőle és továbbápolni.
A tűznek nem szabad kialudni.”
(Kodály Zoltán)

A dal végigkíséri az ember életét, jól tükrözi érzelemvilágunkat.
Az itt összegyűjtött anyaggal nagyon változatossá, érdekessé lehet tenni az órákat, sok tárgyhoz kapcsolódik. Az új kerettanterv lehetőséget nyújt arra, hogy a tanulók megismerkedjenek azzal a sok népdallal és népi játékkal, amelyet zenei életünk nagyjai féltő gonddal gyűjtöttek össze.

Mint a művészeti tárgyak egyike, az ének-zene, a néptánc, amit én is tanítok, szerves részét képezi az esztétikai nevelés rendszerének, arra törekszik, hogy rámutasson az ember és a művészet, az ember és a zene kapcsolatára. Más művészetek, művészeti ágak közvetlenebb módon mutatják meg az ember számára a tárgyakat.

A zenében a tárgyak rejtve maradnak, vagy csak áttételesen sejtetik a tárgyak jelenlétét. A hangok, hangzások, zenei egységek közötti viszonyok a valóság viszonyainak bonyolult művészi tükrözései.

Ezek a viszonyok a valóság valamely részére utalnak.
A népzenének az a különleges helyzet jutott a művészetek sorában, hogy sajátos kifejezési lehetőségeivel a legközvetlenebbül férjen az emberi érzelmekhez.

Most pedig forgassuk az idő kerekét!
1868. évi XXXVIII. törvénycikk, valamint az 1877. évi I. tanterv az ének tanítás anyagának középpontjába a néphagyományt állította.

Eötvös József már ennek előtte szorgalmazta, hogy „tanítsuk a népdalt!”.

Kölcsey Ferenc is hirdette, hogy a „poézis eredeti szikráit a köznép dalaiban kell keresni”, de 1871 táján hiába állt készen egy néphagyomány alapján álló gyűjtemény – az első
az ilyen művek között – Szini-Győrffy: Ötven magyar dal és dallam című daloskönyv, s hiába volt nagy jelentőségű Kis Áron: Magyar gyermekjáték gyűjtemény című kötete, amelynek anyagát 48 vármegyéből 214 tanító gyűjtötte.

Hiába jelent meg Sztankó Béla módszeres sorrendben összeállított mintegy félszáz magyar népi gyermekdala, e dokumentumok a feledés homályába vesztek.

Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán gyűjtőmunkája iránt akkor még nem, de később sem jelentkezett kellő megértés.

Pedig pedagógiai célú alkotásaik művészi és nevelő értéke felbecsülhetetlen.

„Mindenkinek az a zene tetszik legjobban, amelyhez gyermekkorában szokott." [1]

Tehát a gyermekeket sajátos zenei anyanyelvre kell megtanítani, el kell vezetni a magyar népzene birodalmába, a magyar népdal kimeríthetetlen „kincsesházába".

De hol volt ez a kimeríthetetlen népdalkincs?

A városoktól messze, eldugott viskókban, falvakban, mint a régi, nagy kultúra betemetett emlékei „lent" a mélyben. Onnan kellett felszínre hozni, hogy bekerüljön majdan az egész ország szellemi vérkeringésébe.

A magyar népszokásokról az első tudományos igényű leírások a XIX. század kezdete óta folyóiratainkban, pl.: a Tudományos Gyűjteményben, a Felső magyarországi Minervában láttak napvilágot.

„A népszokások egybegyűjtése régi óhajtása nemzeti irodalmunknak, a Kisfaludy Társaság is 1862. évben több lapban, így a Vasárnapi újságban is tett felhívást e téren, s indokolá a népszokások egybegyűjtésének hasznát.[2]

1 – Kodály Zoltán: Iskolai Énekgyűjtemény, 1943.

2 – Réső Ensel Sándor: Magyarországi népszokások, 1867. 319.old.

Mi a népszokás?

Voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapja lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód; olyan viselkedési mód melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.

Van a falunak feltűnő szokásanyaga, s van olyan, amelyet csak hosszabb tartózkodás ott élés során vehetünk észre. Elsősorban az ünnepi, szertartásos szokások azok, amelyek a kívülálló figyelmét magukra vonják, s leginkább ezekre gondolunk, amikor a népszokás szót kimondjuk. Az illemre és erkölcsre vonatkozó szokásokat már csupán a folyamatos faluban tartózkodás tárja fel. Titokban zajlanak le a babonás- mágikus szokások is, részben, mert szégyellik őket, részben, mert a titoktartás gyakran hozzátartozik a mágikus praktika hatásosságához is.

Vannak a falu minden lakójára kötelező szokások, de léteznek korosztályoknak, nemeknek, foglalkozási ágaknak külön szokásai is.

Népkultúránk újjászületésének egyik szép, egészséges jele: népdalaink megújulása. A népdalok újra felfedezése kívánatossá tette tömeges gyűjtésüket, hogy megőrizzük az utókor számára, ami még megmaradt.

Lakóhelyemen, Ongán eddig még senki sem foglalkozott átfogóan a népszokások, népdalok gyűjtésével, így elsőként vállalkoztam arra, hogy megkérdezzem a még ma is élőktől, mire emlékeznek, mit tudnak, amit mi, mai emberek már nem.

Kutatásaimat nehezítette az a tény, hogy a dalokat, énekeket nem jegyezték le, így könnyebben elfelejtették az idős emberek.

Problémát okozott a gyűjtésem során a népdalok és népies műdalok elkülönítése.

Sokszor az idős emberek sem tudták a határt megvonni a kettő között. Pl. ilyen problémát okoztak május elsején az éjjeli zenén énekelt dalok. Csak hosszas kutatás és hangtani elemzés során derült ki, melyik kategóriába tartoznak.

A szokások felszínre hozása, történeti, népművészeti emlékként való átmentése az utókor számára égetően sürgős feladat és részletekbe menő munkát jelent.

II. A téma kifejtése

II. 1. Tájegység leírása, földrajzi helyzete, adottságai

„Talán jobb lett volna máshol születni…
De élni és meghalni- itt, csak itt!”
(Kálnoky László)

Onga a régi Abaúj megye legdélibb csücskében három régi vármegye találkozásánál terül el. Keletről Zemplén, nyugatról Borsod határolta.
Miskolctól 10 km-re található. A község határának északnyugati részén húzódó Miskolc-Kassa irányban futó országút mellett községünkön halad át a Miskolc-Sátoraljaújhely felé vezető országút is. A települést átmetszi a Miskolc-Kassa vasúti szárnyvonal. A településhez tartoznak Ongaújfalu és Ócsanálos külterületi lakott helyek. Onga a Bükk és Zempléni hegység, illetve a Sajó és Hernád folyók közé ékelődik. Domborzatilag a Nagyalföld folytatásához tartozó síksági terület része.

A települést kettészeli a Bársonyos-patak. Északi határainál a Vadász patak ömlik a Bársonyosba.

Az évi középhőmérséklet 9-10˚ C. A napfényes napok száma megközelíti az Alföldét, de a hőmérsékleti ingadozás itt kisebb, mint az ottani részeken. Ez azzal magyarázható, hogy az észak-déli irányban húzódó völgyeken (pl. „Szárazvölgy”) nyáridőben is könnyen letódul a hűvösebb északi levegő. A napsütéses napok száma 75-80 nap. Az átlagos évi csapadék ugyan nem mondható soknak, mégis több mint az Alföld egyes részein: 500-550 milliméter. Viszonylag gyakori ezen a területen a köd és a szél.

Onga egy része sík terület, valamivel több, mint 110 méter tengerszint feletti magassággal.
A falu dombos részei meghaladják a 120 méteres abszolút magasságot. (A víztorony dombja 124,5 méter, a Halmok 132,6 méter magasak, a Turul pedig közel 170 méter)
A település nagy része vizenyős, mocsaras terület volt, ennek nyomai ma is sokfelé láthatók.
A helynévrag is megőrizte a tavak, mocsarak emlékét a faluban (pl. Nádas, Sóstó, Czövek-tó, Békás tó stb.).

A falut körülölelik a különböző időkben megnyitott bányatavak, melyek közül legismertebb az a tíz tó, mely a község keleti határánál található. Itt idegenforgalmi centrum is épül, ami pár éven belül fellendítheti a község nyári turizmusát.

A falu adottságai jó talajviszonyokkal párosulnak. A határ, különböző eredetű talajfajtákból áll. Az északi felén fekete humuszt, délen agyag és vályogtalajt találunk. Onga egyes részein homokos földek is fellelhetők. A változatos összetételű földterület különböző növényi kultúrák meghonosítására nyújtott lehetőséget. Megtalálható a kukorica, őszi és tavaszi búza, napraforgó. Az időjárás sem mostoha a mezőgazdasági termeléshez. A vidék gazdasági szempontból jó adottságokkal rendelkezik.

Az ongai bekötőút mentén, a községtől nyugati irányban található egy nagyon érdekes képződmény: a halmok.

Az út menti fasor fái mellett kicsit észak-keleti irányban látható a két ovális alakú földkúp. Az ongaiak Ongai halmoknak, a felsőzsolcaiak Zsolcai halmoknak nevezik.

Eredetükre mindmáig nem derült fény. Nem tudjuk, hogy miként, hogyan, mi által jöttek létre. Sok elképzelés, legenda lengi körül őket. Egyes feltételezések szerint korai újkőkori várról van szó. Mások avarkori földvárnak tekintik. Vannak, akik ezt a víz és közeli folyó hiánya miatt elutasítják, s kultikus céllal megépített építményként említik.

Megint mások sírokat látnak bennük. Olyan feltételezés is van, hogy régen a megyehatárt jelezte. Biztosat csak egy szakszerű régészeti feltárás után mondhatnánk, erre azonban eddig nem került sor. A halmok mindenesetre ott állnak évszázadok óta.

A két ovális kúp egymástól kb. 100 méterre található, 8-10 méter magasak, mindkettő közepén egy szabálytalan alakú pár méteres mélyedés van. A halmok talaja lösz és humusz.

Az ongai halmok fekvésük következtében nemcsak történeti, hanem növénytani szempontból is jelentősek, ugyanis olyan szabad területen vannak, ahol a természet a maga eszközeivel (széljárásával) alakítja a növényzetet így ezen a helyen, századokon, sőt évezredeken keresztül sajátos növénytársulások, botanikai együttesek alakultak ki.

A halmok legjellegzetesebb, védett növénye a leánykökörcsin (Pulsatilla grandis)[3].

3 – Frisnyák Sándor: Magyarország történeti földrajza

II. 2. Népi kultúra Ongán

Régi kultúrák nyomai

Valószínűleg már a neolitikum idejében (Kr. e. 5500-3900) is éltek itt emberek.[4]
A községben több helyütt találhatók újkőkori településnyomok.
A faluban előkerült leletek ezt egyértelműen bizonyítják (kőbalták, fésűk, agyagedények).

Az újkőkor középső szakaszának időszakában térségünkben az alföldi vonaldíszes kerámia kultúra, azon belül is a bükki kultúra terjedt el. A díszítés technikájában főleg a karcolt vonaldíszítést alkalmazták. A bükki kultúra népeit a környező területektől és kultúráktól edényművességüknek rendkívül magas színvonala különbözteti meg.
A tömegesen készült edények művészi szintre emelkedtek. Erre a kultúrára utaló számos lelőhely van Onga határában. Ezek közül a legismertebb a Bársonyos és vasút közötti homokbányában található. Az 1940-es években a betonút építési munkálatai közben egy régész emberi koponyatöredéket és három edényt gyűjtött be. A három edényből kettőben festéknyomok is voltak. A leletek a miskolci múzeumba kerültek.

1950-ben a homokkitermelő árok profiljában a fekete humuszban tűzhelyre és körülötte cserepekre, edényekre bukkant Sógor Györgyné régész.
A vas elterjesztésében a keltáknak volt nagy érdeme. Ongai jelenlétükről azonban nincs tudomásunk.
A következő leletcsoport az avarok megjelenéséhez kapcsolódik. Szórvány leletek kerültek elő a mai Vermek környékéről.

4 – Váradi Regestrum, 245. regeszta 368.old.

Település, építészet, lakáskultúra.

Itt, mint a környékbeli falvakban mindenhol, többutcás települések találhatók.

Végigmentem sej, haj az ongai nagyutcán

Az ongai lakosok többsége szegény körülmények között élt.
Voltak azért módosabbak is, ezek laktak a nagysoron, vagy nagy utcán, ami a mai József Attila útnak felelt meg.

Az ongaiakat a környékbeliek „görhések” ragadványnévvel illették és nevezik ma is.
Ezen elnevezés eredete is arra utal, hogy Onga évszázadokon át szegény emberek faluja volt. A búzakenyér mellett a kukoricalisztből készült – eredetileg kenyérpótló – lepényfélét, a görhét fogyasztották.
Vízzel összekeverték a kukoricalisztet, majd állni hagyták, hogy édeskés ízt kapjon. Noha szegények voltak, igyekeztek úgy elkészíteni, hogy kellemes étel legyen: zsírt, olajat gyúrtak a tésztájába, cukorral, tejjel ízesítették. Többnyire kemencében sütötték ki.

A század elején a lakások száma Ongán 250 alatt volt. 1913-ra ez a szám 271-re, míg 1941-re 373-ra növekedett. Különösen sok új ház épült az 1920-as évek végén a házhelyosztás – ami összekapcsolódott a földosztással – eredményeképpen.

A falu régi és új utcáit 1928. március 12-én nevezték el. Ekkor 303 lakás volt a községben.[5] A következő neveket kapták az utcák: Horthy Miklós, Darvas Béla, Bárczay utca, Kóczán György, gróf Bethlen István, gróf Tisza István, gróf Széchenyi István, gróf Apponyi Albert, Kossuth Lajos, Mérnök, Bársonyos, Tompa, Petőfi Sándor, Nagyatádi Szabó István, Iskola és Vándor utca.

Ebből látszik, hogy a történelmi személyek mellett földbirtokosokról (Bárczay, Darvas Kóczán) is neveztek el utcákat. (melléklet)

Ongán a lakások földszintesek voltak. Középen a pitvar, két oldalt a kis- vagy nagyház, másképpen alsó- és felsőház volt található. Elöl laktak az öregek, míg hátul a kisházban a fiatalok. A legtöbb háznak volt tornáca. A lakás mögött a kamra, az istálló és a fészer állt. A lakóház előtt mindig kiskert található, vele szemben gyakori volt a nyári konyha.

5 – Takács László: Onga története 196.old.

A házak teteje elől többnyire göcsejiesen csapott volt. Miskolc és a Felvidék közelsége miatt a legkülönbözőbb stílusú házak álltak Ongán. Az épületek ablakai kicsik voltak. A házak falai jórészt vert falból készültek a sárgaföldet, ami Onga épületeire jellemző volt, a Vermekből vették. Az 1940-es évekre terjedt el a vályogfal. A sarkokat gyakorta szalmafonatokkal erősítették meg. Kevés volt a kőből, téglából épült ház. A század elején a házakat jórészt még zsuppal fedték. Gyakran úgy, hogy alatta, felette nád volt.

Az 1910-es években kezd elterjedni a nádtető. 1941-re azonban már csak 56 nád, illetve zsuppfedeles házról tudunk. A többi már cserép- vagy palatetős.

A lakások padlózata nagyrészt vertföldből készült. A porták jelentős részén volt kút. Átlagos mélységük 6-8 méter volt. Vizüket tisztának és üdítőnek tartották a korabeliek. Az árnyékszék a lakásokon kívül volt elhelyezve. 1941-ben 8 lakásban volt bent a WC, 26 házban egyáltalán nem volt megtalálható.

A nehezen nyitható nagykapuk mellett a mindennapi közlekedésre kiskapukat készítettek Sok kerítés előtt volt kispad, amire ki lehetett ülni beszélgetni, pihenni.

Igyekeztek virággal díszíteni a kiskertet, mert a faluban számon tartották, kinek milyen a portája, az pedig az asszony szorgalmától függött.

A falu lakói, népművészete

Onga lélekszámának alakulása a XX. század első felében folyamatos és egyenletes növekvést mutat. A népszámlálási adatok alapján Onga lakosságszáma a következő módon változott:

A két nagy háború szedte áldozatait a faluban is, de a vérveszteséget a település pótolni tudta.

1950. február 1-től Ócsanálost Ongához csatolták, így a lakosság száma hirtelen megemelkedett. Ongához közigazgatásilag sok tanya tartozott, ahol olyan családok laktak, akik jobban el voltak zárva a közösségi élettől, mint azok, akik bent laktak a faluban.
Erről szól a következő népdal: lásd 3-as számú melléklet

A lakosság múltbeli rétegződését vizsgálva megállapítható, hogy a településen a reformátusok és katolikusok számaránya közel egyenlő. Élt Ongán egy pár görög katolikus, és evangélikus család is.
Az elmúlt században a falu dolgozó lakosságának többségét a kisparasztok és munkások tették ki. Sok parasztcsaládban volt egy-egy iparos, vagy vasutas is. A legnagyobb gazdáknak a faluban 30-40 hold földjük volt. Az ipari munkások és vasutasok is részt vettek a mezőgazdasági munkákban.

A falu értelmiségét a két lelkész (református és római katolikus), a jegyző és a tanító jelentette.

Csak a községre jellemző népművészeti jellegzetességgel, tájszólással nem találkozunk, de van egy pár egyedi sajátossága. A magyar nyelvterületek közül ennek a térségnek volt legtisztább, legérthetőbb a beszédhordozása.

Az öltözködési szokások illetően a férfiak vászoninge egyenes vonalak mentén volt szabott. Nyakkivágása T alakú nyílás, amely elöl madzaggal volt zárható. Az ing ujja bő volt, lobogós, néha a kar hosszúságát is meghaladta, ezért a munka közben a csuklónál megcsavarták és visszagyűrték.

Az 1940-es évek végén már megjelentek a galléros, kézelős ujjú ingformák is.

Az inget ritkán viselték magában, főleg az ünnepi inget ujjatlan mellény, a lajbi egészítette ki. Az úri viseletből átvett lajbit zsinórral fogták össze, ami alig ért derékig.

A férfiak öltözékének elengedhetetlen kiegészítője volt az un. surc. Ebből több darab volt egy embernek: ünnepi és hétköznapi. A szűk vászonnadrág neve lábravaló.

A lábviselet a nyári mezítlábas járástól a sarkantyús csizmáig ívelt. Felsőöltözékként viszonylag gyakori volt a guba és a mente viselet.

A kalapok formája változatos volt, de egyediség nem jellemezte. Szerettek virágot tűzni a kalapjuk oldalára ezzel díszítvén azt.

Az ongai nők viselete többrétegű volt. Első és felső rétege vászonból készült, amit maguk készítettek. A széles homlokkötőt és a ráterített nagy fejkendőt szintén vászonból varrták. Később a fehér vásznat a kiskertben termesztett sáfránnyal sárgára színezték

Ongán a nők öltözékének kiegészítője volt az esőabrosz, amely különösen tömöttre szőtt vászonból készült, fiatal lányok részére sávosan. A nők ruhája az igen régies lepelruhák egyik változata volt. A szoknyákat is házivászonból készítették.

Az asszonyok kézimunkája nem volt jellegzetesen egyedi.

A motívumokat innen-onnan hozták magukkal a betelepülők. A háziszőttesekben a palóc szövőminták és a szlávos beütések, színezések uralkodtak. Megtalálható a matyó hímzés, a kalotaszegi, sárközi jellegzetességek, miként a legegyszerűbb keresztöltéses, vagy a szálöltéses falvédők is.

II. 3. A település történetéből

Onga első írásos említése 1222-ből ismeretes. A Váradi Regresztumban tűnik fel a település neve. Bár eredetiben ez a dokumentum nem maradt fent, tartalmát mégis ismerjük.

A település Hunga, Wnga Ungha néven az 1332-es és 1334-es pápai tizedlajstromon is megtalálható.[6]

A mai Onga területén a Hunyadiak alatt Sziget és Újfalu települések a Perényiek uradalmát képezték. Ide kell sorolni Kemelyt is. Ezen települések később elpusztultak, de Onga helynevei közt ma is ott találjuk nevüket.

A török hódoltság idején a község földrajzi fekvése folytán különböző seregek ütközőpontja lett. A törökök fel is gyújtották a falut, amit az elvonulásuk után teljesen újjá kellett építeni.

Nem kerülték el falunkat a Rákóczi szabadságharc évei, de az 1948-49-es forradalom és szabadságharc eseményei sem.

A XIX. század végén és a XX. század elején Onga Abaúj-Torna vármegye legdélibb települése volt. A szikszói járáshoz tartozott. Onga környékén a következő külterületi lakott helyek terültek el: Bárczay tanya, Bodnár tanya, Csürje tanya, Darvas tanya, Kakas tanya, Koczán tanya, Munk tanya, Szalay tanya, Alsó tanya. Ezen tanyák jelentős része Ongaújfalu területén feküdt. Maga Újfalu a középkorban önálló település volt. A Rákóczi szabadságharc után már nem hallunk róla. A pusztát Ongához csatolták, s korszakunkban is Onga szerves részét képezi.

A falu lakói ügyes-bajos dolgaikat Szikszón és Kassán intézték. A törvényszék Kassán székelt, de a járásbíróság Szikszón volt megtalálható. Ugyancsak ott volt az adóhivatal, a csendőrőrs és a körorvos székhelye, illetve a főszolgabírói hivatal.

A faluban a XIX. század végétől működött postahivatal, melynek élén a postamester állt. Ő kezelte a távbeszélőt és felügyelte az állami távíróhivatalt. A telefon bevezetésének kérdése már 1908-ban felvetődött, de csak 1921-ben sikerült a faluházát ellátni vele.

6 – Árpádkori okmánytár, Bp. 1860-74. I. - XII.

A falu könyvtárának alapítása 1903-ra nyúlik vissza. Kóczán György ekkor ad nagyobb mennyiségű könyvet a falunak, amit egyenlőre az iskolában helyeznek el.

Az ongai iskolával kapcsolatos ismereteink először 1743-ból valók. Ekkor töltötték be először a tanítói hivatalt. 1903-ig a református egyház volt az iskola fenntartója. A más felekezetű gyermekek is ide jártak tanulni.

1904-ben megépítették az iskolát, ahol ma az eltérő tagozatos diákok tanulnak.

1927-ben már volt szó a falu villamosításáról, de csak 1937-ben kezdődtek el a munkálatok.

Az 1914-től 1918-ig tartó I. világháború az ongai lakosokra is nagy szenvedést hozott. Kezdetben, mint az országban mindenütt, a lelkesedés hullámai voltak erősebbek. A református gyülekezet felajánlotta kis harangját ágyúöntésre. A község lakosai közül 300-an vettek részt a háborúban, (2100-an éltek ekkor Ongán), akik közül 36-an hősi halált haltak.

1927-ben emlékművet avattak a tiszteletükre, amit a köztéren állítottak fel. A szobor egy gyermekétől búcsúzó katonát ábrázol. Elülső oldalán olvashatóak az I. világháborúban hősi halált halt ongai férfiak.

1931. október 11-én József királyi herceg, aki a honvédség főfelügyelője volt Ongára látogatott, hogy letegye az elismerés és hála babérkoszorúját a dicső múltú 34-ik gyalogezred emlékoszlopára, amelyet ezen a napon avattak fel fényes külsőségek között.

Darvas Béla ongai földbirtokos adományozott helyet az ongaújfalusi parton.

Ligeti Miklós szobrászművész készítette el a hatalma turulmadarat, a pogány magyar hősök szent madarát. Az emlékmű 12 méternél magasabb. Az oszlop mészkőből készült, a turulmadár pedig bronzból. Az emlékmű a II. világháború után eltűnt helyéről, s csak 1990. október 10-én került sor újbóli felállítására Onga, Arnót, Szikszó és Felsőzsolca települések összefogása révén.

Az 1930-as évek egyre feszültebb nemzetközi politikai légköréből a község lakói mit sem érzékeltek. Sőt, inkább valamiféle optimizmus lett úrrá a lakosokon. A harmincas évek második felében javultak az életkörülmények, csökkent a munkanélküliség, változatosabb lett az üzletek árukínálata, nőtt a mezőgazdasági termékek fogyasztása, folyamatosan csökkentették a napi 10-12 órás munkaidőt.

A község képviselőtestületi jegyzőkönyvéből kitűnik, hogy a falubeliek maximális bizalommal voltak az ország politikusai iránt.

Ám 1939. szeptember 1-én kirobbant a II. világháború, s az 1941. áprilisi magyar háborús részvétel után a falu lakói közül egyre többen kapták meg a behívó parancsukat, s indultak a frontra. 1939-ben és1940-ben ráadásul a korszak legnagyobb árvize pusztított Ongán.

A község jelentős része a Bársonyos kiöntését követően hosszú időn át víz alatt állt. 1941-ben a háború ellenére államsegélyt kapott a falu a védőgátak megemelésére.

Az árvíz mellett a frontról érkező kedvezőtlen hírek, a halottakról, sebesültekről érkező kedvezőtlen jelentések, az emelkedő árak, az egyre kevesebb élelem nyugtalanították Onga népét.

1942. szeptemberében Miskolcot és környékét bombázták az oroszok, ami félelemmel töltötte el a lakosokat. Az 1944. március 19-i német megszállás után a község zsidó lakossága közvetlen életveszélybe került és májusban sor került valamennyiük deportálására. Előbb csendőri kísérettel Miskolcra, majd a német haláltáborokba hurcolták őket. A háború borzalmai most már közvetlenül sújtották a falut. 1944. november 24-én a szovjet csapatok elfoglalták Ócsanálost. Ongát déli és keleti irányból támadták.

A községnek Miskolc védelmében fontos feladata volt. Meg kellett akadályozni, hogy elérjék a fontos iparvárost. Közel két hétig zajlott a harc Onga határában. A falu mérhetetlen pusztulást szenvedett az ostrom alatt. Találat érte a községházát, az iskolát, a református templomot, a hidakak és a legtöbb lakóházat. Az emberek a pincék mélyében húzták meg magukat. A németeket november 30-án kiűzték az oroszok, de a falubeliek nem örültek nekik. Pusztításaikra, fosztogatásaikra emlékezve még ma is összeszorul az eseményeket átélt emberek szíve. A háborús megpróbáltatások a front elvonulásával sem értek véget. Az átvonuló orosz és román csapatok újra és újra nehéz helyzetbe hozták az éhségtől, hidegtől, a lelki összeomlástól szenvedő ongai lakosokat.

A háború utáni években sokat dolgoztak az ongaiak, hogy a veszteségeiket pótolni tudják.

Az állatállomány 3/4-e elpusztult. A föld 1/4-ét tudták csak bevetni, mivel ennyire futotta a vetőmagból. Az állam pedig nem adott segélyt a falunak.

Egyre többen dolgoztak Miskolcon és a környék gyáraiban, üzemeiben, vagy a vasútnál. Sok családból a nőknek is el kellett menniük dolgozni.

Az 1960-as és az 1980-as évek végén lezajló új utca és házhely kijelöléseknek köszönhetően a község vonzó lett a betelepülők szemében. Kialakult a két rész:

a kanyargós utcájú Falu (ez volt a régi ongai rész) és az újabban beépült részek, amit az ongaiak Újtelepnek neveznek.

Legtöbben Miskolcról költöztek ki, a nem egészen 10 km-re fekvő Ongára, de a megye számos településéről érkeztek ide a letelepedni vágyók. Erről tanúskodik a Nem idevaló…c. népdal is(4. sz. melléklet)

Előnyös földrajzi fekvése, a jó közlekedési lehetőségek, a falu nyugodt, kiegyensúlyozott élete és természetesen Miskolc közelsége miatt Onga azon települések közé tartozik, mely Miskolc agglomerációs körzete adta lehetőségeket a maga javára fordította.

A hagyományos társadalmi rend végleg felbomlott. A korábban mezőgazdaságból élő falu fokozatosan átalakult ipari-agrár jellegűvé.

Jelenleg Onga község a lakosság számát tekintve Borsod-Abaúj-Zemplén megye 21. legnépesebb települése.

Az utóbbi évek látványos fejlődést hoztak az infrastruktúrában. Kiépült a gázhálózat, megoldódott a vezetékes ivóvíz biztosítása után a település szennyvízbevezetésének gondja. Van kábeltelevíziós hálózat, az Internetes elérhetőség a kommunikáció széles lehetőségét biztosítja az emberek egymás közötti kapcsolataiban.

II. 4. Az emberi élet fordulóihoz kötődő népszokások.

Akár az év jelentősebb fordulóihoz, úgy az emberi élet főbb állomásaihoz is szertartások fűződnek. Az emberi élet egyik stádiumából a másikba való átmenetelt mindenhol meghatározott ceremóniák szerint hajtják végre, melyek három fő részből állnak: Az első fázisban történik a régebbi állapotból való kilépés, ezt követi egy átmeneti állapot, amelyben az egyén a két állapot között lebeg, míg a harmadik stádium az új állapotba való befogadást fejezi ki.

Az életútjáték ezeknek a rítusoknak a dramatizálásából alakult ki. Például a menyasszonynak szomorkodnia illik, amikor elhagyja a szülői házat, és örülnie, amikor belép a jövendő lakhelyére. Sokat ennie, innia nem illik stb.

Menyecskének nem jó lenni

Menyecskének nem jó lenni,
Mert keveset adnak enni.
Rész a csajka, bádog a teteje.
Bözsi a szeretőm neve.

Ezek a népszokások előre kialakított szerepeket bocsátanak a közösség rendelkezésére, amelyek nemcsak megkönnyítik számukra az élet nehéz átmeneteit, hanem kötelességük ezeket a szerepeket eljátszani. Az itt élők az életszerepeket gyermekkoruk óta annyiszor megfigyelhették, hogy elsajátításuk szinte öntudatlanul történik, de az idősebbek tanítják is a szerepeket.

Az emberi élet fordulóihoz fűződő szokásoknál fontos szerep jut a mágikus praktikáknak is. Különösen születéskor és a halálnál igyekeznek az egyént babonás rítusokkal védeni.

II. 4. 1. Születés, keresztelő

Az európai kultúrkörben az újszülött istenáldás volt. A keresztény hitben való nevelésükért a keresztszülők, más néven komák és komaasszonyok voltak felelősek.

Az asszonyok Ongán is odahaza szültek, mint a környékbeli kisebb falvakban.
A szülésnél a szülésznő, más néven a bába segédkezett. A szülésznő mindig nagy tiszteletnek örvendett, hisz ebben a kis faluban csak egy volt belőle. A szülés a férfiak számára a legrejtélyesebb dolog volt. Soha nem lehettek jelen, az újszülött világra jötte után viszont ők voltak az elsők, akik megnézhették. Az újszülöttet életének első pillanatától kezdve rituális cselekményekkel vették körül. Ezek a rítusok többféle tényezőből jöttek létre: részben a népi tapasztalatból származó egészségügyi eljárások, másrészt társadalmi szokások, melyekkel az újszülöttet mintegy befogadták a családba, közösségbe; végül rengeteg volt a csak mágikus célú eljárás, mellyel a gyenge jövevényt a természetfelettiek ártalmával szemben megvédték.

Nincs a falusi életnek egyetlen olyan ága sem, mely gyökeresebben változott volna meg az utóbbi évtizedekben, mint éppen az újszülöttel kapcsolatos szokások.
A fiatalabb nemzedék tagjai már nem hisznek a babonákban, és hála a jó egészségügyi szervezeteknek, az orvosok fáradozásának, a falusi csecsemőhalandóságot sikerült minimálisra csökkenteni.

Különböző jelekből a gyermek jövőjére, még szunnyadó tehetségére, ügyességére következtettek Ongán nem volt különösebb babonaság, nem tettek a gyermek fürdővizébe pénzt sem füveket, a földre sem tették le megszületése után.

A gyermekágyban fekvő anyának az ételt komatálban hozták telve levessel és minden jóval, ami a gyors felépüléshez kell. A szegényebb rokonok nem ebédet vittek, hanem uzsonnát, s mivel szegény falu volt Onga, gyakran kapott az anya uzsonnát.

A keresztszülők megválasztásakor vagy a szülők testvérét, vagy ha nem volt, valamelyik közeli nő és férfirokont kérték fel. A cigány családoknál nem volt ritka, hogy a faluból választottak keresztszülőket, hisz fontos szerep jutott nekik a gyermek életében. A keresztszülők vették meg a gyermek legfontosabb holmijait, és a templomi kereszteléskor ők fogták az újszülöttet. Míg a keresztelő nem történt meg, a babát csúnyácskának, kis pogánynak nevezték, hogy a rosszat félrevezessék.

Igyekeztek minél hamarabb megkeresztelni az újszülöttet, (bár nem lehetett rögtön templomba vinni) meg is szólták azt, aki csak egy két hónap múlva vitte el a templomba.
Gyakren előfordult, hogy az anya nem volt jól a szülés után, tovább feküdt a gyermekágyban, ilyenkor a keresztszülők vitték el megkeresztelni a babát.
Mikor hazajöttek így köszöntöttek:

„Pogányt vittem, keresztényt hozok!”

A gyermek születését követően természetesen megváltozott a család életének rendje, de nem olyan gyökeresen, mint ma. Az első évben megpróbáltak érzelmileg nem annyira kötődni a gyermekhez. Ennek oka: nagy volt a gyermekhalandóság több gyermeke volt egy házaspárnak. Volt olyan eset is, melynek során az elhalálozott gyermek nevét a következő szülött kapta meg újra. Az elsőszülött fiú pedig legtöbbször az apja nevét örökölte.

II. 4. 2. Szerelem

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a szerelem: a nemi vonzalom, a fajfenntartás ösztönén alapuló érzelem, amely főleg a szeretett személy iránti vágyakozásban, a hozzá való ragaszkodásban, az ő eszményítésében, és az érte való önfeláldozásban, vagy odaadásban nyilvánul meg.
A szerelem gyöngéd ragaszkodás erős vonzalom valakihez.
Habár ez nem népszokás, jelen van mindig mindenhol. A nép számos dalban örökíti meg a szerelmet legyen az beteljesült, vagy beteljesületlen.
A falubeli fiatalok együtt nőttek fel, jártak iskolába, a fonóba és a többi munka során is mód nyílt a szorosabb kötődések kialakulására. A szülők nem mindig pártolták a szerelmet, az anya szigorúságát gyakran emlegetik a népdalokban, bár akkor is a legényeken járt az eszük.

Megver az édesanyám

A lányok, legények iránti vonzalmukat bátran, nyíltan elárulták, főleg, ha sétára indultak a közeli erdőbe, vagy csak egymás közt voltak. Erről árulkodik a Száraz kórót …. Kezdetű dal (5-ös számú melléklet)

Pap kéri kezemet.

A faluban sokat hallani be nem teljesült szerelemről. A szülők igyekeztek gyermekeiket a lehető legjobban kiházasítani. Az apai szó sokat jelentett a fiataloknál, s noha próbálkoztak ellentmondani, végül megbékéltek. Ilyenkor az volt a szülő válasza:„Majd megszokják egymást!”

Vannak, akik szerint jó volt, hisz a szerelemben vannak viharos érzelemkitörések, és ha a fellángolás elmúlik, lehet, hogy nem marad meg a kellő tisztelet egymás iránt, és a falu nem engedte meg a különválást. Akik ezt tették, egész életükben viselték a bélyeget.

A szerelem nélküli házasság leginkább a módosabbak körében volt jelen, hisz a föld a fiatalok házasságával gyarapodott. A szegényeknél legtöbbször nem szólt bele a szülő a szerelmesek választásába, ha igen, akkor is könnyebb volt rábírni, hogy egyezzen bele az udvarlásba, akár a fiú, akár a lány részéről. Az udvarolni induló legény énekelte a következő szerelmes dalt:

Icike, picike…

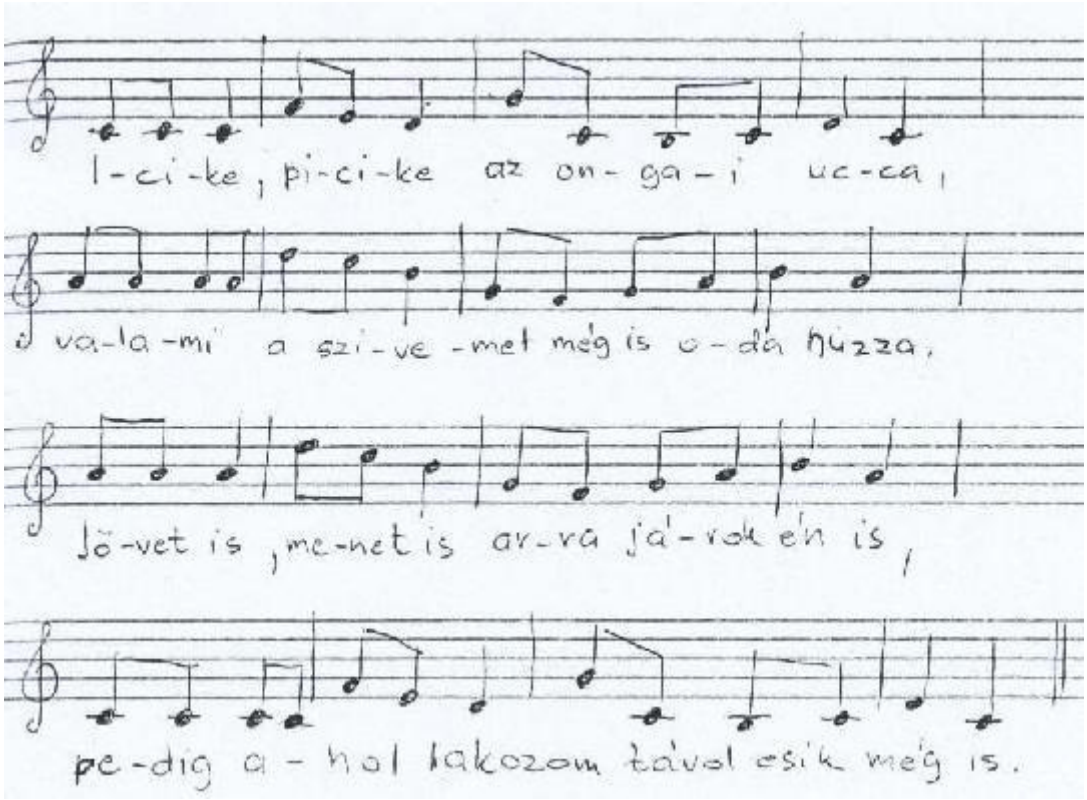

Ezt a dalt megfigyelve észrevehetjük, mi minden jellemezte a legények dalait. Kimértebb, nem olyan játékos, mint pl. a Száraz kórót…kezdetű dal, amit a leányok énekeltek.

A szerelemről beszélve meg kell említeni a kesergő szerelmet, amikor vagy a szülők választották el a fiatalokat egymástól, vagy egyik részről viszonzatlan volt a szerelem. A következő népdal is erről tanúskodik.

Két versszakos a dal, nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy az első részt ki énekli. A második részt vizsgálva megtudjuk, hogy a lány énekli. Mérhetetlen bánat szól ki belőle, keserűség, de nem a gyűlölet, hiszen akkor nem énekelné azt, hogy „Más kislánnyal…”.

Lásd 6-os számú melléket

Sűrű sötét felhő Borsodi népdalok :46. Old.

Ez a dal tipikusan új stílusú. Visszatérő szerkezetű négysoros formája van: ABBA. Bartók Béla szerint „magyar földön termett, jellemzően magyar alakulat” ez a forma. Az új stílusú voltát mutatja sorvégi ritmusa is.

Előfordult, hogy a be nem teljesült szerelemnek tragédia lett a vége. Ezekről a tragédiákról szólnak a szomorú szerelmi balladák (mellékelve kazettán). Sajnos a néni már csak

részletekre emlékszik, így a ballada nem teljes, teljes szövegét már soha nem fogjuk megismerni.

Régen majdnem minden faluban előfordult, hogy egy szerelmespár öngyilkosságot hajtott végre. Róluk a fonókban még sokáig beszéltek, mindig hozzá-hozzáköltve valamicskét, míg végül egészen természetfelettinek hatott a haláluk. Például a szerelmesek a Hernádba vetették magukat, eltemették őket, de a sírjukra ültetett két rózsabokor összefonódott, jelezve, hogy még a túlvilágon is összetartoznak.

A párosító dal a leggyakoribb, amit még ma is énekelnek. Több ilyen népdalt találtam falumban. E dallamokat könnyed egyszerűség jellemzi, szótagszámuk általában kicsi. A feljegyzett dallamok szövegének többsége metaforákat alkalmaz, célzásokat, célzásokat tesz a szerelmesek bensőséges viszonyára.

Ki látott már…

A szerelem költészete végigkíséri népdalaink hosszú történetét, hiszen a magyarság az élet minden szakaszában komolyan vette a párválasztást. Lakodalmat játszottak a gyerekek a mezőn, az erdőnél, utánozva a felnőttek legnagyobb családi örömét; a felcseperedett fiatalság párosító dalokban énekelte ki a szerelmesek neveit, a felnőttek népdalaiban meg leplezetlenül szól a kesergő és boldog szerelem.

II. 4. 3. Katonaság

A vérzivataros magyar történelemben a hazáért való kiállás, a honvédelem meghatározó jelentősséggel bírt. Magyarországon a XIX. század óta van általános hadkötelezettség. Egy férfi életében sorsfordító esemény volt a katonaság, amely nemcsak az egyén, hanem a család, a társas kapcsolatok alakulása szempontjából is változásokat hozhatott. A kisebb közösségű települések – ilyen volt Onga is – életében a katonaságba való besorozás kiemelkedő eseménynek számított. A falu lakói számon tartották a katonaérett fiatalokat, akik sok esetben sorsdöntő csaták aktív résztvevőjeként élményanyagot közvetítettek.

A hadsereg katonái a társadalom részéről nagyobb elismertséget kaptak, mint a mai időkben. Szokás volt a bevonuló katonákat kikísérni a falu határáig keserves dalok éneklése közepette.

Az számított „igazi férfinak”, akit besoroztak katonának, s aki ki is szolgálta idejét. Annak ellenére, hogy a besorozott legények erejére a mezőgazdasági munkákban feltétlen szükség volt, a családban mégis büszkeséggel engedték útjára őket. A jelenleginél jóval hosszabb ideig tartott a hadköteles idő (három évig). A lakóhelytől való távolság, a közlekedési és kommunikációs viszonyok alacsony színvonala időben és térben elválasztotta a fiatal katonát szeretteitől. A három év alatt az eskü után jöhetett haza, majd félévenként engedték el szabadságra 1-2 napra. Az egy helyen, hosszú szolgálati éveket letöltő katonáknak saját szokásaik, dalaik, történeteik születtek. A katonaságban eltöltött évek emlékei, az idegenben átélt benyomások, a hősies helytállások, a véres csaták, a kínzó honvágy a szokások elmesélése révén szinte az egész falu közös élményévé váltak.

Vettem kendőt…

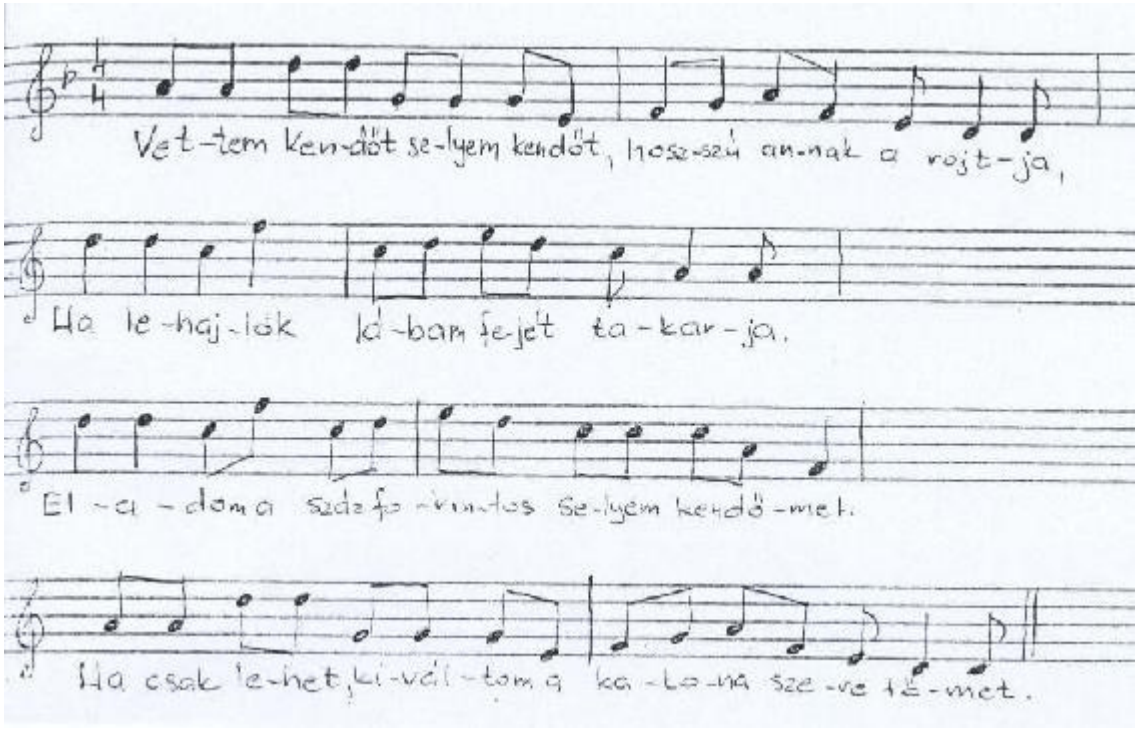

Ég a gyertya, ég a lámpa a függönyös szobában.
Barna kislány levelet ír magában.
Írjad babám, leveledet gyertyavilágbál.
Nem ölellek, nem csókollak többé a holdvilágnál.

Az időseknél fellelt megsárgult katona fényképek arról tanúskodnak, hogy a bevonulás után készült fényképet a család, vagy a szeretett leány féltve őrizte. Mielőtt bevonult a fiú katonának, ígéretet tettek egymásnak a fiatalok, hogy megvárják egymást, nem kacsingatnak más felé. Gyakran bevonulás előtt el is jegyezték egymást – talán félve attól, hogy mi lesz a külön töltött idő – vagy a katonaidő alatt mikor szabadságot kapott a legény, akkor történt meg a jegyváltás.

A falu éberen figyelte az itthon maradt leányt, nem illett más fiúval hosszabban társalognia sem, mivel a közösség mindig tudta, ki kinek tett hűségi esküt.

A katona a laktanyában megtanult sok népdalt, ami esetleg más tájakra volt jellemző, s hazahozta falujába, amiket a kocsmákban, mulatozások közepette elénekelt. Ezzel is megkülönböztette magát a civil férfiaktól.

Ezeket a dalokat eltanulták az itthoniak és átalakították saját szájízük szerint. Volt, hogy a lányok énekeltek dalokat katona kedvesükről. Erről tanúskodik a 7-es számú melléklet, az Állj be Jancsi…című dal.

Ezek is a szerelemről, a vágyódásról szólnak. Sok népdalt tudtam ezek közül lejegyezni, hiszen az idős asszonyok e dalok legjobb ismerői. Meséltek arról a falu idősebb emberei, hogy a nyáron a munkák idején jöttek messziről katonák ide Ongára dolgozni. Szövődtek itt is szerelmek, volt, hogy a legény leszerelése után visszajött és elvette a leányt, akit megismert és megszeretett.

II. 4. 4. Lakodalom

A régi falusi világban, egész évben szokás volt lakodalmat ülni, csak a böjt idején és az aratás idején nem.

A lakodalmat az eljegyzés előzte meg. A jegyesség általában egy évig tartott, de ha a fiú katona volt, három évig is elhúzódhatott. Nem találtam kimondottan Ongára jellemző szokást az eljegyzéssel kapcsolatban. Ritka eset volt, hogy keszkenőt vart a leány a fiúnak, legtöbb esetben aranygyűrűt adtak egymásnak. Voltak olyan idők, amikor nem lehetett aranyat kapni, ilyenkor vagy vettek ezüstgyűrűt, vagy átmenetileg az egyik szülőktől kérték el a gyűrűt. A férjhezmenetel előtt, ha a család tehetősebb volt, igyekeztek minél szebben öltöztetni a fiatal lányt. A jegyesség a polgári és egyházi házasságkötéssel záródott be, s ezután következett a falusi lakodalom. A vőlegény vette a csokrot. Az első koszorús lánynak és a menyasszonynak fehér koszorú volt a fején, fehér ruha volt a menyasszonyon. A lakodalom előtt egy-két héttel, mikor a templomban hirdették a házasságot, megindult a vőfély díszes ruhában hívogatni.

A hívogató vers így szólt:

„Dicsérjük a Jézust, édes megváltónkat,
Küldjön a hajlékba békét és nyugalmat.
Égi kegyelmével őrködjön fölötte,

Hogy minden veszélytől legyen védelmezve.
Engedelmet kérünk alázatossággal,
Hogy belépni mertünk így nagy bátorsággal.
Menyasszonyunknak vagyunk küldöttei,
Ki ezen ház népét általunk tiszteli.
Vőlegényével, mint élete párjával,
Holnapra mulatságra, estére vacsorára
Tessenek megjelenni.
Kanalat, villát hozzanak,
Hogy éhen ne maradjanak!"

És ez valóban így volt, hiszen szinte az egész falu 150-200 ember hivatalos volt a lakodalomra, és a ház népének nem volt annyi evőeszköze.
A mondást még ma is mondják, ha valaki lakodalomba megy:

„Ma nagy kanállal eszek!"

Sajnos ma már nem él ez a hívogatás, az ifjú pár viszi a meghívókat, de nem ilyen ünnepélyes keretek között.

A lakodalom előtti este a tyúkokat elvitték a lányos házhoz. Volt, aki meg is tépte a tyúkot, hogy ezt a gondot levegye a gazdasszony válláról, hamarabb bele lehessen tenni a levesbe. Amikor vitték, már főtt a víz a nagy üstben. Reggel a vendégek elvitték a lisztet, tojást, cukrot (mézet), rizst és a felszeletelt süteményt. Gyakran volt disznóvágás is a lakodalom előtt. Több napig eltarthatott egy lakodalom. Volt aki ebédre ment, de a vacsora volt az igazi.

A lakodalom főszereplője az ifjú pár, mellettük a vőfély segédkezett az egész ceremónia lebonyolításában. A lakodalmi vőfély versek apáról fiúra szállnak, nincsen is írásban megörökítve, ezért is nagyon nehéz volt pontosan lejegyezni azokat.

A vőfélyek lakodalmi ruházata következő képen nézett ki: sötét ruhában voltak, kalapban, amire virágszál volt tűzve. A válluknál átlósan egy fehér szőttes vőfélykendő futott.

A vőfély versek sokat változtak az idő múlásával. Nem voltak lejegyezve más-más személyiségű volt a vőfély, aki mondta a verseket, s ez átalakította azokat.

A lakodalmat megelőzi a menyasszonysirató és búcsúztató. A búcsúztató valós tartalomra utalt, hisz a fiatal leány elhagyta a szülői házat, s ezentúl az anyós, após parancsolt neki. Olyan esetekben, mikor a párválasztásnál nem a fiatalok egymás iránti vonzódása, hanem inkább a pénzügyi helyzet, a gazdasági szempontok játszották a főszerepet, különösen

őszintén hangzott a menyasszony búcsúzója a szüleitől, rokonaitól, félelme az idegentől. Ez akkor éleződött ki leginkább, ha más faluba kellett mennie az ifjú menyecskének.

Délelőtt 10 óra tájban a vőlegény felőli háznép a vőlegénnyel elindult a lányos házhoz. A vőfély ezt a kikérőt mondta:

„Virágot kerestünk, derék kertész várja,
aki holtig gondot visel rája,
azért kopogtattunk, hogy a lányt kikérjük,
és az esküvőn templomba kísérjük."

Előfordult, hogy a menyasszonyt „elcserélték". Letakart öregasszonyt hoztak be, vagy az egyik koszorúslányt, de a kikérők ezt természetesen nem fogadták el. A menyasszony búcsúztatója így szólt:

„Vajda hegedűjének álljon meg csengése,
A sarkantyúknak is álljon meg pengése,
Mert búcsúzásomnak most lészen kezdése,
Legyenek csendességben, míg lészen végzése.
Kedves édesanyám, először tehozzád fordítom búcsúzásomat,
Mert Isten után te viselted gondomat.
Mert jó dajkám voltál, jóra tanítottál, rossztól intették.
Mint jó anya lányával, úgy cselekedtél.
Kedves édesapám, most tehozzád térek,
Míg tőled az új szállásomra nem érek…
Kedves lány barátim, most tőletek búcsúzok,
Mert seregeitektől nagy útra indulok.
Nem lesz többé véletek maradásom,
Férjem házánál lesz az én lakásom:
Majd ahogy férjem fújja, úgy lészen az én táncolásom,
Megszűnt általa az én leányságom."

A lakodalmi étkek főzése is meghatározott rendben történt, s történik még ma is.

A magyar lakodalom egyik feltűnő jellegzetessége ország szerte az egyes fogások feltálalásakor elmondott rigmusok. Ez a lakodalmi szokás napjainkban is tovább él. A leves, leveshús, a sült, az éjféli töltött káposzta egyaránt megkapja a maga rigmusát. Mind tréfás hangnemben hangzott természetesen, hisz ez egy boldog ünnep, a vőfély előadásmódjától függött, hogyan tudja a hallgatóságot nevetésre bírni.

A vőfélyek „Halljunk szót!" felkiáltással hívják fel magukra a figyelmet.

„Szerencsés jó estét kívánok uraim.
E házban összegyűlt kedves asszonyaim.
Az itt jelenlévő ékes ifjúságnak,
Tán öröme telik a jó házigazdának.
Uraim az asztal meg vagyon terítve,
Tányér, kanál, villa el is van készítve.
Jönnek majd az étkek mindjárt majd sorjába,
Ez a sok legénység nem vár rá hiába.
Nehogy az étel az, asztalnál meghűljön,
Felmelegítése dologba kerüljön,
Tessék hát uraim helyre telepedni,
Muzsikusoknak is meg kell melegedni!
De most már uraim, tovább nem mókázok,
Villámsebességgel a konyhára futok.
Jönnek majd az étkek mindjárt szép sorjába,
Ismét visszajövök majd karácsony napjára!”

Az első fogás a csigaleves volt. Így vezette fel a vőfély:

„Itt vagyok uraim párolgó levessel
Sietve jöttem, hogy el ne ejtsem.
Ez igazán jó, mondhatom,
Egyék jó étvággyal! Ennyi az én szózatom.”

A húsleveshez húst is felszolgáltak. A főtt hús krumplival, répával, és egyéb zöldségekkel külön fogásnak számított és számít még ma is sok helyen.

„Befőttel, tormával, meggymártással
Behoztam a kakast egész tarajával,
Jó puhára főzve a lábatlanjával.
Nem gondolt a gazdánk a maga tyúkjával,
Egyék jó ízűen Isten áldásával.”

A fogások között mindig bizonyos idő telt el, amit – hogy ne unatkozzon a násznép – a cigány muzsikusok zenével töltöttek ki. Kedvelt dal volt Ongán a következő lakodalmas népdal:

Zsebkendőm négy sarka …

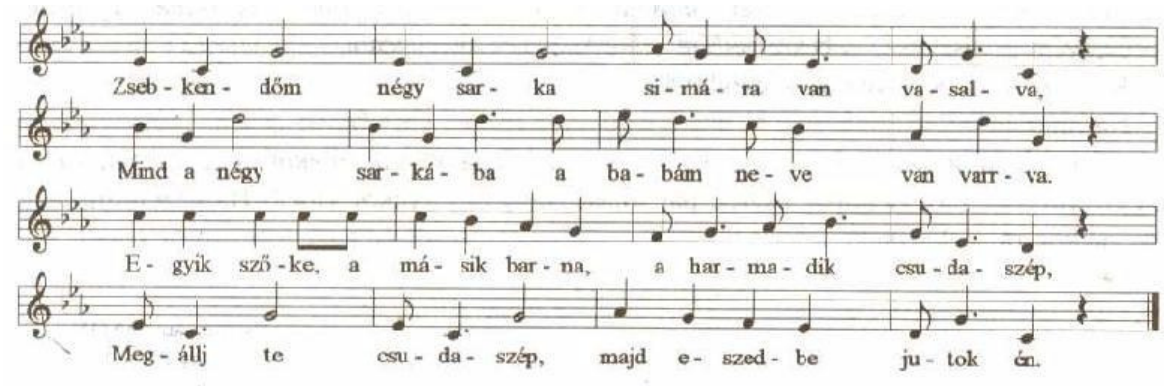

Miután a szakácsnék készen lettek, ismét az első vőfélyé volt a főszerep:
Ki-ki köszörülje mostan jól a kését,
Mert pecsenyét hoztam, mégpedig kétfélét.
Igazán mondhatom, hogy ki eszik ebből,
Mint egy hentesmester, úgy meghízik ettől.

Kik pecsenyével élek, mind sokáig élnek,
Őseink is ettől lettek olyan vének.
Mivel e pecsenyét mindenhol szeretik,
Utána torkukat borral öblögetik."

Öblögették is bőven a torkukat, így egyre nagyobb volt a jó kedv. Éjfélig folyt az evés-ivás, nótázás. Ekkor hozták be az elmaradhatatlan töltött káposztát. Ennek elfogyasztása után következett a menyasszonytánc.
Előbb a násznagyok vitték el táncolni a menyasszonyt, utána a vőfélyek, és úgy a többi vendég szép sorjában. Persze csak úgy, ha „megvették". A vőfélyek hoztak egy szitát, vagy egy nagy tálat, s aki abba pénzt tett, táncolhatott a menyasszonnyal. Ekkor már beállítottak az úgynevezett hívatlanok (nevük onnan ered, hogy nem kaptak meghívót a lakodalomba.) s ők is táncolhattak a menyasszonnyal, ha pénzt dobtak a szitába. Bizony jó sokan végigtáncoltatták a menyasszonyt!
A menyasszonytánc után az ifjú menyecske felkapta a pénzes tálat, a vőlegény pedig a menyecskét és kirohant vele a helyszínről. Ez a momentum az ősi leányrablás szokására utal.
Míg a menyasszonyt menyecskeruhába öltöztették, a hívatlanokat megvendégeltették, utána távozniuk kellett. A menyasszony fátylát rátették a vőfélybotra és köszöntötték borivással és egy kis nótával.

A menyecske haját felkontyolták, fejére piros szögletes kendőt tettek, aminek a szegélyén fehér csipke volt. A menyecskeruha is piros volt fehér pöttyökkel, hozzá pedig piros csizmát viselt. Aki elkapta a csizmácskáját borral kellett kiváltani. A cipő kiváltása még ma is élő szokás.

Megjelent a tánctéren a csúnya menyecske. Ő általában egy férfi volt, „hitvány ruhába öltözve". Ő is eljárta a menyasszonytáncot, neki is adtak pénzt, de csak filléreket.

Mikor behozták a menyecskét, így szólt a vőfély:

„Újság van közöttünk, mit közhírré adok,
Leányok serege eggyel megapadott.
Asszonyok serege eggyel gyarapodott,
Egy vén legény pedig megházasodott.
Adjon az Isten nekik olyan magzatot
Ki esztendő ilyenkor ki veri az ablakot!"

Erre felcsendült a cigányzene. A vőlegény az ifjú asszonnyal, a násznép ki-ki a párjával táncra kerekedett.

Falu végén …

(Jaj de sokat áztam című népdal mellékelve kazettán)

A faluban azért féltek a csalfa menyecskétől. Ha megtudta a közösség, hogy a férjet felszarvazták, nemcsak a feleséget, de az urát is megszólták, hogy miért nem tudja kordában tartani szép, de csalfa feleségét.

Szerte az országban számos dal szól erről. Ongán ezt találtam:Édesanyám meg fogok házasodni…(8-as számú melléklet)

Másnap az ifjú asszonyt átköltöztették a férjéhez (ha ott volt hely számukra). Egy szekérre tették a díszes tulipántos ládáját, arra bekötve a személyes dolgokat, az ágyneműt, hogy mindenki jól lássa, hogy mit is visz a fiatal menyecske a házasságba. A láda mellé felült az ifjú pár és mehetett a szekér.

Édesanyám jöjjön csak ki …

Egy jó lakodalomról még évekig beszéltek a falubeliek, sőt még ma is emlékeznek az idős emberek, kinek volt „jó mulatós” lagzija.

II. 4. 5. Halál

A legtöbb közeli faluban úgy zajlott a temetés, mint Ongán. A halál bekövetkeztére elsősorban az állatok viselkedéséből következtettek, és még sokan most is azt teszik. A haldoklóhoz közel lévő állat állítólag megérzi a bajt és bizonyos jeleket ad. Falunkban sokáig nem volt orvos, de mindig voltak, akik tudták, hogy mi a baj. Ha meghalt valaki – nem lévén hullaház– háztól temettek másnap, vagy harmadnap.

A halál beálltakor a tükröket és más fényes felületeket betakarták fekete kendővel addig, míg a halottat eltemették de volt olyan ház, ahol még két hétig nem szedték le a tükörről a leplet.

A szemfedelet nem olyan régen használják, 15-20 éve, előtte nem volt. Nem volt szokás Ongán a halottsiratás. A virrasztás abból állt, hogy éjszaka imádkoztak a halott lelkéért, beszélgettek az ismerősök rokonok, szomszédok.

A halottat midig lábával vitték ki a házból.

A halál tényét harangozással adták a közösség tudomására; másként szólt a harang a férfinak, asszonynak, gyereknek. Most is másként szól, de már csak az idősebbek tudják megkülönböztetni a harangszót egymástól.

Előfordult, hogy egy fiatal fiú vagy leány halt meg. Amikor egy leány halt meg menyasszonynak öltöztették, s a falubeli fiatal fiúk vitték ki a koporsót a temetőig. Ha a legényember halt meg, vőlegényként öltöztették föl és a lányok vitték a koporsót. Ha nem volt olyan fiatal a halott, díszes fából faragott lovas kocsi vitte ki a temetőre a koporsóját. A kocsi elé két szép ló volt fogva, a kocsin helyezték el a koszorúkat, virágokat, a bakon ült a pap is.

A faluban katolikus és református pap szolgált. Ők temették el a halottat kivéve, ha öngyilkosságot követett el, mert azt nem temette el az egyház, hisz ellentmond igéjével. Ma már ilyen esetekben is pap végzi a halotti szertartást.

A sírnál és előtte, mikor vitték a koporsót, egyházi énekeket énekeltek. Mást énekeltek a gyerekek-, ifjak-, középkorúak-, öregek felett. Sírnál való éneklés változott egy kissé az idők folyamán.

Az 1930-as években lassabban, más ritmussal énekelték, például a Jer temessük el a testet … kezdetű éneket, mint ma. A szöveg viszont megegyezik a most énekelttel.

Régen nem intézményesen temettek, megtisztelő feladat volt, ha valakit felkért a család a sírásásra és elhantolásra. (Lakóhelyemen csupán az utóbbi évtizedben van intézményes temetkezés.) A temetés után a házba, ahol a halott annak előtte élt, torra hívták a rokonokat, barátokat, jó ismerősöket. Megvendégelték őket, és tisztelettel megemlékeztek a halottról.

A gyász színe Ongán is a fekete. A szülőket illet egy évig gyászolni, az elhalt házastársat is. A többi rokont fél évig, és hat hétig gyászolták, attól függően,

milyen szoros volt a rokoni kapcsolat. A gyászidő letelte után fokozatosan tértek vissza a napi viseletbe. A halottakért még manapság is engesztelő könyörgést – misét vagy istentiszteletet – ajánlottak fel a rokonok. Nemcsak a halála után, de egy évre rá is meg szokták ismételni az emlékező istentiszteletet. A legújabb kori szokás a sajtón keresztüli halotti értesítés és köszönetnyilvánítás.

II. 5. Naptári évhez fűződő szokások

A földművelő nép szoros kapcsolatban él a természettel. Figyeli az évszakok, az időjárás változását, hiszen létfontosságú számára, hogy a gabonát időben vesse el, hogy arra eső essen, nap süssön, hogy az aratás jól sikerüljön, a jószágot megfelelő időben hajtsa ki a legelőre, és hogy állatai, sőt saját családja egészséges legyen, és bőségesen szaporodjon.

Mindezek kedvező alakulását természetfölötti erők bevonásával igyekeztek biztosítani, ez a tény a jeles-napi szokások gyökere.

A régiek nagyon ötletes találós kérdést fogalmaztak meg az évvel kapcsolatban:

„Kerek egy év alatt egy erős öreg fa. Annak rég kihajtott 12 szép ága, 12 szép ágnak ötvenkét virága, ötvenkét alma közt három aranyalma."

A másik, ugyancsak lényeges összetevő a kereszténység hatása.

A keresztény egyház ünnepeiben évenként végigkíséri, mintegy megjeleníti Jézus életének főbb mozzanatait, a megváltás történtét. Jeles szokásaink többsége a kereszténység felvétele után alakult ki, de a honfoglalás előtti pogány maradványokat is tartalmaz. A tartalom és a forma évszázadokon keresztül sokat változott, gyakran az eredeti jelentés elhomályosodott, utólag más fajta értelmezése került a régebbi helyére.

Az ünnepi szokások általános lefolyása a következő: bizonyos csoportok, gyerekek, fiatal fiúk, lányok, felnőtt fiatalok, házas emberek házról-házra járnak, eléneklik az ünnep dalait, melyekhez játékok, táncok, szimbolikus események is tartozhatnak, majd jókívánságukért adományban részesülnek. Néhány ünnepi szokás színhelye a falu utcája és a szabad természet.

A köszöntők és jókívánságok ma csak alamizsnagyűjtésnek látszanak, régen azonban az évszakok fordulóira figyelmeztetők, rituális társadalmi események voltak. „A jókívánság a

civilizált embernek többnyire üres szó, a régi embernek szinte varázserejű érték lehetett, amit szívesen viszonzott tőle telhetően.” /Kodály Zoltán/

A népszokások néha egyetlen napra korlátozódnak, máskor azonban ciklusokat alkotnak. Így beszélhetünk például télközépi, kora tavaszi, őszi szokássorozatról.

Az idő

Az ember ősidőktől kezdve szoros kapcsolatban élt a természettel.
A tevékenységéhez szükséges idő meghatározását Ongán is, mint országszerte a természeti jelenségekhez kötötték: naplementekor, délidőben, rügyfakadáskor, szüret után stb. Az időmérés legegyszerűbb eszköze a napóra volt. A földeken dolgozó emberek a nap állásából meg tudták állapítani, hogy mennyi az idő. Falusiak a Nappal keltek nyáron, mikor menni kellett dolgozni. A Hold változásait is figyelemmel kísérték. A holdtöltétől holdtöltéig tartó 28 nap egy hónap. A négy periódushoz (újhold, első negyed, telihold, utolsó negyed) is fűztek népi megfigyeléseket, babonákat.

A Gergely-féle naptár előtt meghatározó szerepe volt a napéjegyenlőségeknek, a tavaszi, nyári, őszi, téli napfordulónak.
Ehhez kötötték a gazdasági, egyházi ünnepköröket is. Egészséges ösztönnel ehhez igazodva alakították ki a munka, a pihenés ritmusát a vidám szórakozás és a csendes elvonulás alkalmait, de táncaik, dalaik, játékaik eredőjét is itt találjuk.

A kalendáriumban megtalálható volt a mindenkor elvégzendő mezőgazdasági munka, az időjárás változása, jóslatok, erkölcsi tanítások, verses rigmusok. Szinte csak ezt forgatták az egyszerű emberek.

A mozgó ünnepek – farsang, húsvét, pünkösd, úrnapja – nem dátumhoz kötött napok, hanem a hold időszakaihoz kapcsolódó ünnepek, ünnepkörök.

II. 5. 1. Téli népszokások

Lakóhelyem népszokásainak bemutatását a téli ünnepkörrel kezdem.
A kereszténység elterjedésének az egyházi év adventtel, (adventus Domini = az Úr eljövetele) Jézus születésének várásával kezdődik.

Ez a ciklus magában foglal egy pár vallásos ünnepet; (például Karácsony) melynek saját jellemző szokásanyaguk van. Mégis az egész ciklusnak együttes jellege főként évkezdő.

Már december elején, így Luca napján is találunk olyan jósló és serkentő szokásokat, melyek az újév közeledésére figyelmeztetnek. Az évkezdő újévi szokások nálunk is főként abból a hitből nőnek ki, hogy a kezdő periódusokban végzett cselekmények analógiás úton maguk után vonják a cselekmények későbbi megismétlődését. Ami az év első napjaiban történik, az a néphit szerint később újra megismétlődik.
A téli és őszi szokások nem különülhetnek el egymástól, hisz a fonást, a tollfosztást, a disznóölést nem egy-két hét alatt végezték. Télen van idő a lakodalomra és a disznótorra is, hisz ekkor „nem romlik el a hús, és nem savanyodik meg a menyasszony".

Mikulás (december 6.)

Az országosan elterjedt népszokás Szent Miklós püspök szegényeket megsegítő legendájához fűződik. A lakóhelyemen érdekes momentumot Ócsanáloson találtam. A komoly udvarló megbeszélte a helyi zsidó boltossal, hogy az készítsen a szeretett lánynak egy csomagot. Volt benne kiscsizma, csokoládék, esetleg annak a lánynak, aki nem sértődött meg érte, tettek bele virgácsot. A boltos este beöltözött mikulásnak, felült a legényekkel a feldíszített szánra, és vitte a csomagot a fiú által kiválasztott lánynak. Útközben az ünneppel kapcsolatos dalokat énekeltek. Mikor megérkeztek a lányos házhoz, először a „mikulás" ment be, odaadta a csomagot, elmondta, hogy ki küldi, majd belépett a legény is. Megvendégelték őket, de mondták, hogy nem maradhatnak sokáig, mert még sok házhoz be kell nézniük, és indultak is a szánnal a havas úton a következő kijelölt házig.

Luca napja (december 13.)

Ehhez a szokáshoz nem fűződik dal, mégis érdemes szólni róla.
Az eladósorba kerülő fiatal lányok kíváncsiak voltak, ki lesz a jövendőbelijük. (Bár Ongán sok esetben a szülők határozták meg ki kihez mehetett.) Mikor elérkezett az este, pár barátnő összefogott és ólmot öntöttek. Felhevítették az ólmot, majd, amikor folyékony lett, beleöntötték egy vödör hideg vízbe. Nézték, hogy milyen alakú lett a forma, s abba belelátták szerelmüket, jövendő férjüket. Volt olyan lányos ház,

ahol gombócot főztek. Meggyúrták a gombócot, a tésztájába belerejtettek egy-egy lapot, amire fiúneveket, az esetleges jelöltek neveit írták föl, s beletették a vízbe a gombócokat főzni. Ha feljött az első, kikapták a vízből, s már nyitották is föl, és nézték, vajon melyik fiú neve áll a papíron. A faluban még ma is készítenek egyes helyeken gombócot, ólmot.

Luca napján más jósló szokásokról is hallottam. Megdöngették a sertésól ajtaját, s különböző jövendőre utaló jelzést vártak a disznótól. Például: ahányat röffent, annyi év múlva fog a lány férjhez menni; annyi évig él még az öregasszony, vagy annyi gyereke lesz a menyecskének.

Karácsony

Ez az ünnep egyházi, de párosul hozzá népszokás, sőt időjóslás is: Ha Katalin kopog, karácsony locsog.

Karácsony előtt 9 nappal kezdődött az úgynevezett Szentcsaládjárás. Ezt is fiatalok adták elő, azokhoz a házakhoz mentek, ahová meghívták őket. A szállást keres a Szentcsalád… kezdetű énekkel jártak házról-házra.

Magyar népzenei alapism. 190.old.

Ennek a szokásnak megtalálhatók nyomai már a I. világháború előtt is, ám mára teljesen eltűnt, és érdekes módon nem mindegyik idős emlékszik vissza rá. Ez is bizonyítja, hogy nem mindenhová mentek el a fiatalok énekelni.

Szokás volt hogy szenteste délutánján a csordás (tehenek őrzője) végigpattogtatott ostorával a falu utcáin, rézkürtjével jellegzetes dallamot fújva megállt minden állattartó háznál. Itt a gazdasszonyok kis, jelképes csomaggal várták, ő pedig megköszönte, kellemes ünnepeket kívánt és továbbment. Sajnos a dallamot már nem ismeri pontosan senki, hisz az utóbbi években már nem volt annyi állat, és nem volt olyan megtisztelő feladat csordásnak lenni, mint annak előtte, így cigányok látták el a csordát. Volt, aki arra emlékszik, hogy a Pásztorok, pásztorok… kezdetű dalt fújta, de ezt sokan teljesen kizártnak tartják. Valószínű, hogy a dallam nem volt lekottázva, így sírba szállt az utolsó olyan csordással, aki a hangszeren jól tudott játszani. A kondás is végigjárta a falut, de ő csak ostorával pattogtatott. Ma már nincs a falunak kondása, hiszen nincs annyi legelőre hajtott sertés, hogy szükség lenne rá.

Mivel a karácsony egyházi ünnep, ilyenkor a katolikus emberek hajnalban is jártak misére. A hajnali mise-advent négy hetén át minden reggel hat órakor kezdődött. Természetesen csak 1936 után, hisz akkor épült meg a római katolikus templom, előtte Gesztelybe a szomszéd községbe jártak át misére, ami 3,6 kilométerre van falunktól és szekéren, vagy gyalogosan tették meg az utat.

Akik meséltek az advent idején lévő hajnali misékről, meghatódva emlékeztek vissza a kis lámpásokra, a házakból előjövő sötét alakokra, akik csendben a templom felé igyekeztek. Karácsony előtt egy-két héttel már megindultak a betlehemezők eljátszani Jézus születésének történetét.

A szöveg szerencsére fennmaradt, hisz lejegyezték és még ma is évenként előadják egymásnak a helyi idősek otthonában. A szöveget egy 85 éves néni segítségével jegyeztem fel, aki az apjától és testvéreitől hallotta, s talán még nagyapja is így játszotta fiatal korában. A Betlehemezési játék szereplői a pásztorok, az angyalok és egy nagyot halló öreg pásztor.

2. pásztor:

Hopp Isten jó napot!
Lám én is itt vagyok!
Pajtásim kint várnak, Betlehemet járnak,

Mit felel a házigazda, be szabad e jönni?

1. pásztor:

Jézus engedelmet kérek, hogy e házba
Minden szó nélkül betérek.
Mert a pásztorember csak ott érzi jól magát,
Ahol hidegtűl melegnek érzi a szobát.
Félős is most az erdőben járni,
Mert sorról sorra kísértetet látni.
Még a csillagok is táncra kerekednek,
Szinte csak úgy szikrázik szeme az embernek.
De én csak azt mondom, lesz is ebből valami,
Nem is veri a fejemből soha de senki.

2 angyal bejön:

Pásztor pajtás, én nem is hagytam volna el a nyájat,
De valami kísértet úgy rám rémesztett,
Hogy ha rá gondolok, még a lelkem is reszket.
Uccu a bárányok ugrattak, bőgettek,
Uram fia, talán kísértettek.
Én is felugrottam, ugyancsak szaladtam,
Talán pajtásim örökre elhagytam.

Glória, Glória…

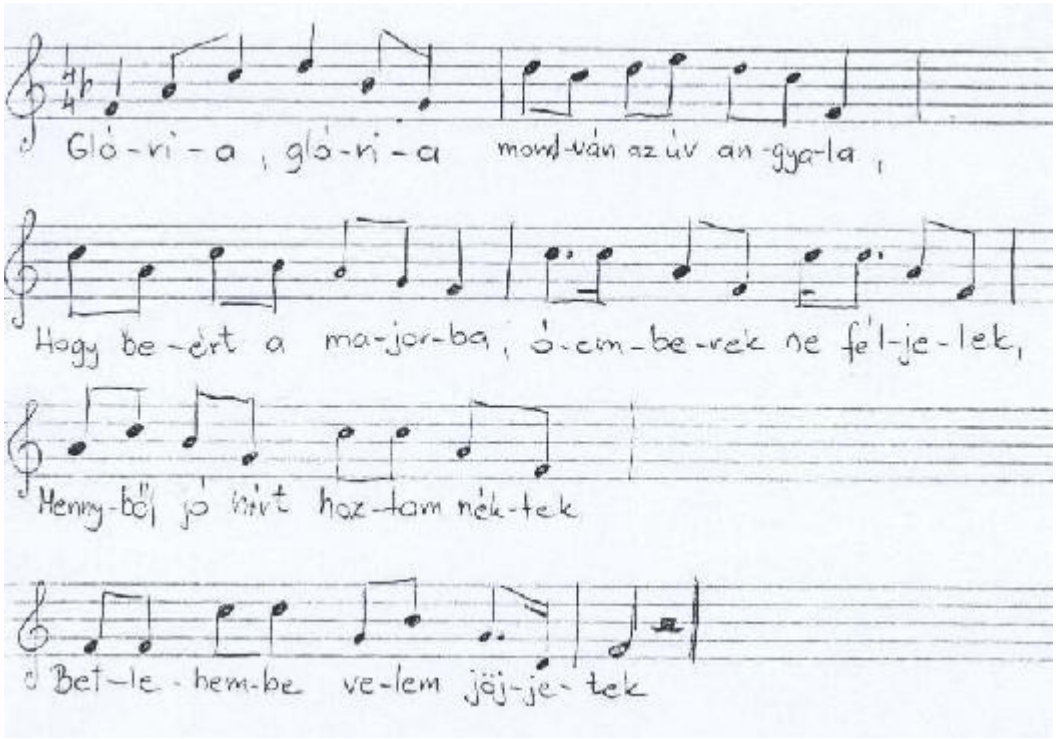

3. pásztor:

Hopp Isten jó napot!
Lám én is itt vagyok.
Vad farkas bundámon,
A lyukak oly nagyok,
Azt is tegnap tépték rajta a farkasok
Nem ettek meg, mert tudták,
Hogy jó pásztor vagyok.

Száll az angyal.. (mellékelve CD-n)

1. pásztor: Ki az ki?

Öreg: Nem ki, hanem be, be, be.

1. pásztor: Hát akkor csak gyere be!

Öreg: Hát én is bedugom az orrom két füstös lyukát.
Tík itt esztek, isztok dorbézoltok, az én fehér szakállamról
nem is gondolkoztok? Betyár volt az apátok!

1. pásztor: Nem együnk, nem igyunk csak a csontot szopogatjuk,
gyere idébb szopogass te is!

Pásztorok keljünk fel…

Öreg: Adj Isten nektek!

Pásztorok: Adj Isten!

Öreg: Hova mentek?

2. pásztor: Betlehembe!

1. angyal: Gyere öreg Betlehembe, kis Jézust imádni!

Öreg: Hova, hova, Debrecenbe?

2. angyal: Gyere velünk kis Jézust imádni!

Öreg: Nem megyek én Debrecenbe kis pipát csinálni.

3. pásztor: Ne féljen kend, velünk van az Isten.

Öreg: Nem is félek, csak a szívem rebeg…
Be lehet oda menni?

1. angyal: Be öreg, csak el ne köhentsd magad.

Öreg: Mi ott az a fényes, az a kényes? (köhent, a gyertya elalszik)

2. angyal: Nem öreg nem, a kis Jézuska, az a fényes.

Öreg: Édes kis Jézuskám, hoztam csupor aludttejet,
egy karéj kenyeret.
Szegény vagyok, tarisznyám is lyukas,
nincs is benne több garas.

3. pásztor: Hé, öreg, hol az ajándék?

Öreg: Tudja azt Jézus.
A csupor kiömlött, az aludttej összetört.

Dicsőség, menyben… (Mellékelve CD- n)

1. pásztor: Feküdj le öreg, feküdj le!

Öreg: Ha én ide lefekszek, innen fel nem kelek, vigyázzatok rám, hogy az angyalok el ne cipeljenek.

Betlehembe… (Mellékelve CD-n)

1. pásztor: Hallod öreg Glória?

Öreg: Gomolya? Jó volna, ha a gazdasszony adna.

1. pásztor: Hallod öreg Glória?

Öreg: Hallom, hallom, hogy a kakas kukorékolja.

1. pásztor: Kelj fel öreg, megvirradt!

Öreg: Még be sem esteledett!

1. pásztor: Vessél öreg keresztet!

Öreg: Nem bírok én el egy malomkereket!

1. pásztor: Nem öreg, nem, keresztet!

Öreg: Lúdhús, tyúkhús, meleg cipó, egy ice bor ide csússz!

1. pásztor: Táncolj öreg, táncolj!

A pásztorok a következő népdalra táncoltak: Rázd meg … (mellékelve CD-n)

A betlehemezők búcsúzó éneke a következő volt:

Isten terjessze…

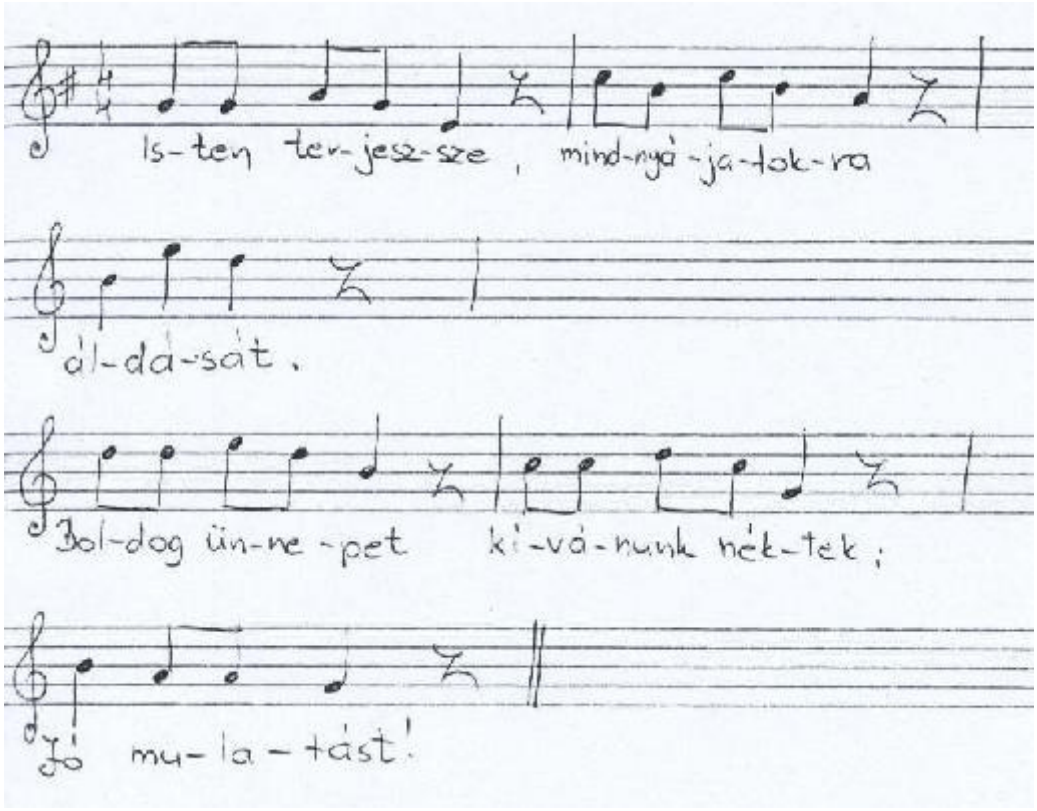

Ezután megvendégelték a betlehemezőket, vagy ajándékot, pénzt kaptak.

Ongán két betlehemes csoport volt, 16-18 éves fiúk alakították mindkettőt. Maguk közt felosztották a falut, és a hozzá tartozó tanyákat (hisz jelentős volt a számuk).

Kántálni a katolikusok jártak, katolikus házakat látogattak meg.
Két jellemző énekük a Dicsértessék a Jézust, aki ma született… és
Az Istent szülő Szűzanya ily késő éjszakán…, ezek mellett énekelték a többi, erre a vidékre jellemző karácsonyi énekeket.

Bekopogtak szentestén, elénekelték az énekeket, a házaknál pedig megvendégelték őket, vagy elvitelre kis csomagot készítettek nekik.
Ez persze csak jelképes ajándék volt az éneklésért és a jókívánságokért.

Az éjféli misére be kellett fejezni a kántálást és a betlehemezést is.
A kántálók köszöntötték a jászolt a templomban, és helyükre mentek; a betlehemes csoportok elől maradtak az éjféli mise alatt. A reformátusok 1940-től járnak kántálni.

Újév (december 31-január 1.)

Többféle szokást találtam Ongán ezzel a két nappal kapcsolatban. Bent a faluban az év utolsó napja csendes készülődéssel telt. Az asszonyok, lányok ünnepi

ételeket sütöttek, főztek. Lencsét is főztek sok helyen, hogy az évben sok pénzük legyen (ez a szokás ma is él). Fontos volt, hogy a fazékba ezen a napon nem csirke, hanem disznóhús került, mert azt tartották, hogy a csirke kikaparja, a disznó betúrja a szerencsét. Halat sem ettek ezen a napon, hisz a hal evésével elúszik a szerencse. Rendbe tették a házat, este pedig hálaadásra siettek a templomba. Hálát adtak, s még ma is – az óévben őket ért áldásért. Este hamar lefeküdtek aludni. Január 1-én korán keltek, falatoztak, s felkeresték a „jó embereket", ismerősöket és így köszöntötték őket:

„Adjon Isten bort, búzát, békességet,
Holtunk után örök üdvösséget.
Engedje az Isten, hogy több újesztendőt is
Megérhessünk erőben, egészségben.
Dicsértessék a Jézus Krisztus."

Azt tartották, hogy amilyen az újév első napja, olyan a folytatása. Aki későn kelt, azt mondták rá:

„No, te egész évben lusta leszel!"

A templomba siettek, s a mise után mindenki üdvözölt mindenkit. Erre a szokásra szívesen emlékeztek az idősek, hisz akkor a jószerencse kívánás igazán szívből hatott, nemcsak egy odavetett mondat volt.

Ezen a napon történt a cselédek kiköltözése szekérrel. A falut sok tanya vette körül. Amelyik cseléd nem érezte jól magát (vagy a gazda nem volt vele megelégedve), jobb élet reményében más helyet kereset magának. Feltették a szekérre a holmijaikat, s átköltöztek, ha volt családja családostól a másik gazdához.

Január 1-én mentek el a számadók köszönteni a földesurat. A számadó a pásztorok „feje", munkájában a bojtárok segítették. A helyettese volt az öregbojtár. A kis bojtár a legkisebb pásztor. Felkerekedtek, kutyáikkal elindultak a gazdához, s bekiáltottak nagy lármázás közepette:

„Most jöttem Budáról, a budai vásárról, hajtottam hat ökröt,
megszabad e az udvaron fordítani?"

Erre a földesúr azt felelte:

„Meg, ha nem vágják nagyon össze az udvart."

A juhászok erre sípoltak, pattogtattak, a kutyák ugattak. A gazda behívta a juhászokat és a számadót, s pénzt adott jutalmul az egész évi munkájukért, ennek fejében a következőket kívánták a gazdának: jó termést megfelelő mennyiségű esőt, egészséget a

családnak, gyarapodást az állatoknak.

Vízkereszt (január 6.)

Egyházi ünnep, ezen a napon három eseményt ünnepel a katolikus egyház. A három napkeleti bölcsre emlékezik, Jézus első csodáját ünnepli, amit a kánai menyegzőn vitt véghez és Jézus keresztelkedését állítja elénk. Az ünnep előtti délután vizet szentel az egyház. „Békesség e háznak, és minden lakójának.” – mondja a pap, amikor átlépi a ház küszöbét. A házszentelés napja ez; a pap a kántorral, és a ministráns gyerekekkel a hívek házánál szertartás keretében felírja szentelt krétával az ajtófélfára a három napkeleti bölcs nevének kezdő betűit és az évszámot. (Gáspár, Menyhért, Boldizsár) 20+G+M+B+01

A ház ajtaja előtti földet is meghintették, hogy a gonosz elkerülje a házat. Ha nem ment a pap házat szentelni, a templomból kis üvegben szentelt vizet vittek haza a katolikus falubeliek, és megszentelték azt a szobát, ahol laktak, az állatokat, a kutat, a beteg családtagot. Van olyan, aki még ma is iszik belőle, de ez nem jellemző.

Farsang

A farsangi időszak január hatodikától kezdődik és Hamvazószerdáig tart. Ez a szokás zárja a téli ünnepkört. A farsangi ünnepkör legfeltűnőbb mozzanata a jelmezes-álarcos alakoskodás. A XVI-XVII. században már fellelhetők nyomai szerte az országban. Ez az utolsó ünnep böjt előtt, ilyenkor Ongán bált rendeztek. Ez nyilvános, más néven szabad bál volt, nem kellett belépő, hogy valaki bemehessen. A lakodalmat is meg lehetett ilyenkor ülni, a böjt idején természetesen már nem. Ebben az időszakban működtek a fonóházak a faluban, ott is tartottak fánk sütéssel egybekötött falatozást.

A fánk elengedhetetlen kelléke a farsangnak. Belsejét lekvárral töltik ki. A fonóba ekkor vendégek érkeztek: a maskarások. Ők a szomszéd fonóból jöttek át, beöltözve különböző ruhákban. Volt, hogy csendőrnek, rabnak öltöztek föl, s egy óvatlan pillanatban a „rab” megszökött, mindent felborítva, nagy lármával próbált menekülni. Eközben mindenkit felállított, hogy ők is kapcsolódjanak be a mulatságba.

Máskor nők és férfiak léptek be, az egyik öregasszony terhes nőnek volt öltözve, ledobta magát egy ágyra és eljátszotta, hogy szülni fog. Megint nagy lárma támadt, a kísérő sereg futott a „bábáért”, fel-alá rohangáltak

az egész fonóba, míg végül megszületett a „gyermek” Az öregasszony hasából előkerült egy párna.

Az ongai általános iskolában az 1950-es évek végétől szokás a farsangi mulatság. 1966-ban felépült a Művelődés Háza, itt rendezték meg ezután a farsangi mulatságot. Erre meghívták a falu lakóit, az iskolások különböző öltözetet magukra öltve más-más jeleneteket eljátszva farsangoltak. Még ekkor együtt mulatott mind a nyolc évfolyam tanulója, mára már „kinőtte” az iskola termet, így az alsósok műsoraikat két napban adják elő, a következő héten pedig a felső tagozatos tanulók szórakoztatják az egybegyűlteket. Természetesen ekkor sem maradhat el a szalagos fánk. A falu más helyszínén is megörökítik a farsangi eseményeket, mégpedig az Öregek Napközi Otthonában. Az idősek nagyon ragaszkodnak a szokáshoz, és az év minden eseményét, így ezt is megünneplik. Már előre megbeszélik, ki milyen jelenetet ad elő, milyen ruhában űzi el a már megunt telet, vagy milyen ruhában csalja elő az áhított tavaszt.

Disznóölés

A disznóölés és a rákövetkező disznótor a téli hónapok jelentős és nagyon várt eseménye. Régen még a gyerekek sem mentek ekkor iskolába.

Ilyenkor korán kezdődött a nap, még alig pirkadt, s már zörgetett a kapun a böllér, azaz a disznóölő koma vagy sógor, mert a saját disznóját senki sem vágja le szívesen. Sajnálni sem szabad, mert nehezen döglik meg.

Ehhez a momentumhoz kapcsolódó a disznóölő vers, amit Ongán mondtak a leszúrás előtt:

„Nem riogat a kanász, messze még a reggel,
Alig lehet bírni még is a gyerek sereggel.
Kezük lábuk majd lefagy, mégis vígan vannak,
Öles hóban henteregnek, föl-alá rohannak.
Disznóölés készül itt, vidám téli ünnep,
Nem csoda, hogy a hajadonok táncra penderülnek.
Lobog a tűz, forr a víz, gőzölög a kondér,

Öreg kését a küszöbön feni már a böllér.
Sírhat, ríhat a koca, oldalára döntik,
Nyög egyet, és vére máris habot hányva ömlik.
Kapják hamar a kocát, perzselik a lángon,
Barna-piros börkéjénél nincs jobb a világon.
No, még forró vizet rá, mehet a rémfára,
Belsejét hamar bontsák! Máj lesz uzsonnára.
De jobb is a …….. máj meg véres hurka,
Hurka mellé mézezett bor, nem csak picurka.
Aki derék gyerek volt, hordott vizet, szalmát,
Megfogta a kesedisznó kunkorodó farkát."

A perzselés után pontos rendben halad a munka. Az asszonyok sütik a vért és velőt reggelire, tisztítják a fokhagymát, mossák a belet, majd mikor eljön az ideje, töltik a hurkát, aprítják a tepertőnek, zsírnak való szalonnát. A böllér bontja fel a disznót, ő fűszerezi a hurkát, kolbászt, sózza a szalonnát. A gazda segít, amiben kell, legfőbb feladata, hogy kínálja a dolgozókat borral, s a jó kedvet, a tempós munkát fenntartsa.
A disznóölésben s az egész napi munkában a háziasszonynak a szomszédok, rokonok, jó ismerősök segítenek. Ez a segítés természetesen kölcsönös, hisz később, ha a szomszédban van disznóölés, átmennek ugyanúgy segíteni.
Ebédre orjalevest, és fokhagymás vagy paprikás húst főznek, de ekkor nem sokat töltenek az evéssel, mert még sok munka vár rájuk. Viszont már kora délután hozzálátnak az asszonyok a vacsora készítéséhez.

A nap fénypontja a disznótor, amelyre nemcsak a segítőket hívják meg, hanem másokat is: elsősorban a közeli rokonokat, szomszédokat, jó barátokat. Estefelé gyülekeznek a vendégek. Jó kedvel, tréfás köszöntéssel lépnek be a házba. Az asszonyok sorra leültetik őket, a fő helyre természetesen most a böllér ül, mellé az idősebbek, majd a férfiak, asszonyok, s a végén a fiatalok. A disznótor csigalevessel kezdődik, majd a hurka, kolbász jön dinsztelt káposztával, a pecsenye és az elmaradhatatlan töltött káposzta követik egymást. Desszertként pogácsát, túrós lángost készített a gazdasszony. A bőséges vacsora közben vége-hossza sincs a tréfának, vidám szónak. A húst és a hurkát a nyári konyhába tették, míg bent mulattak. Éjszaka megjelentek a maskarások, akik fiatalok voltak különböző öltözékbe beöltözve. Felismerhetetlenségig eltakarták arcukat.

Megpróbáltak ellopni a hurkából, tepertőből. Ha sikerült, másnap beállítottak és dicsérték a gazdának a hurka zamatát, kolbász ízét. Ebből tudta meg a ház ura, hogy kik is dézsmálták meg a kint felejtett ételeket. Ha nem sikerült elcsenni és észrevették őket, kevesebb kóstolót kaptak a gazdától.

Éjjel az asszonyok gyakran előbb hazamentek, a férfiak gyakran ott maradtak vigadni. A tor közben gyakran megemelték a poharukat, különben - úgy tartották -, nem lesz szerencséjük a jövő évi disznóval. Nótázásba kezdtek, előkerültek a hangszerek, azzal kisérték az éneklést. A jó disznótor sokáig elhúzódott, gyakran éjjel 2-3 óráig is elmulatoztak, majd általában együtt mentek el „egy ajtónyitással", de a háziasszony addig nem engedett el senkit, míg a kosarukba kóstolót nem tett.

II. 5. 2. Tavaszi népszokások

A tavaszi szokások két nagyobb ciklusra oszthatók: az egyik a nagyheti - húsvéti ünnepkör, a másik a májusi – pünkösdi ünnepkör. Ezek a szokások mind a megújulással, a feltámadással, a megtisztulással kapcsolatosak, legyen az egyházi vagy világi.

Az egyháziak Jézus feltámadásáról, a bűnök bocsánatáról szólnak, másrészről pedig megújul a természet, kirügyeznek a fák, zöldül a határ. Ez mindenkép örömre, mulatságra ad okot; vége van a böjtnek, lehet vigadni, mulatni, újra megkezdődnek a lakodalmi készülődések – böjt után már szabad – az udvarlások, a séták, hisz enyhül az idő, melegszik a hőmérséklet.

Megint kezdtek kijárni a lányok a Kemelyi erdőbe virágot szedni, az idősek délutánonként újra kint ültek a kapu előtti kispadon. Lassan kezdődtek a földeken a munkák, így még egy tavaszi nagytakarítást végeztek a faluban, kiszellőztették a házat, kimeszelték a falakat, rendbe hozták az udvart.

József napja (március 19.)

Ezen a napon volt a juhászlegények kiköltözése, esetleg egy másik gazdához való átköltözése. Ez ugyanúgy zajlott, mint a menyasszony átköltözése a lakodalom után. Egy kis szomorúság is járult hozzá, mert a már megszokottat hagyta ott a juhász és ment az

idegenbe egy teljesen más szokású házba. Erről szól az Elszegődtem… kezdetű népdal, melyben megfigyelhető a szomorú hangulat.

Gyümölcsoltó Boldogasszony (március 25.)

Szűz Máriának, Magyarország védőasszonyának népies elnevezése a Boldogasszony. Területünkön, a gyümölcsoltó jelzőt tették hozzá, hisz ezen a napon kezdték a fákat megmetszeni, oltani. A ház körüli kis kertet is ezen a napon tették rendbe: virágokat ültettek bele. Ez a nap Szűz Mária születésnapja.

Kiszehajtás

A mi vidékünkön egyáltalán nem volt szokás a kiszehajtás. 10 éve felismerték az általános iskolában dolgozó pedagógusok, hogy térségünknek, már szinte nincsenek néphagyományai, ha voltak is, azokat is elfelejtettük. Éppen ezért átvették, átalakították, és megalkották ezt a hagyományt falumban. A kiszehajtás régi virágvasárnapi népszokás, a megunt, dermesztő hidegnek, nagy ricsajjal való kiűzése. A telet Ongán egy szalmabábuval személyesítik meg és kiűzik a faluból. A bábut felöltöztetik ócska ruhába, a gyerekek közrefogják, s a falut körüljárva viszik a Bársonyos patakhoz. Útközben folyamatosan énekelnek:

Kice, kice, villő…

Mondókákat mondanak, dobolnak, kurjongatnak, pattogtatnak, hogy a nagy hangzavarral a falu legeldugottabb zugából is elmeneküljön a tél. Mikor odaérnek a patakhoz, ismét eléneklik a dalt, és ezt a mondókát mondják:

"Haj ki kiszi kiszőce
A másik határba!
Gyere be, sódar,
A mi kis kamránkba!
Kivisszük a betegséget
Behozzuk az egészséget!
Haj ki kiszi haj!"

Ezután meggyújtják a telet jelképező bábut, és beledobják a vízbe. Ennek a szokásnak a lényegét maga a szöveg is sugallja: Kiviszi a telet, a bajt, a betegséget a faluból, és behozzák a tavaszt, az egészséget.

Nagyböjti időszak

Hamvazószerdán kezdődik a böjt, húsvét ünnepére készít elő. A negyvennapi előkészület ideje régebben még hosszabb volt. Ennek emléke, hogy a negyven nap előtti három vasárnapnak hetvenedvasárnap, hatvanadvasárnap, ötvenedvasárnap a neve. A nagyböjt

régebben valóban böjti idő volt, amit a katolikusok szigorúan tartottak. Ma a változott körülmények között csak hamvazószerdán és nagypénteken van böjt.

Virágvasárnap

Jézus ünnepélyes bevonulásának emlékére a katolikus templomban ezen a napon van a barkaszentelés. A hívők maguk vitték a barkát a templomba; s megszentelése után hazavitték, és otthon elhelyezték a szentelt barkát a faluban hatásos szentelménynek tekintették a bajok elhárításában. Egy-egy barkaszemet még ma is találunk a régi imakönyvekben. Ezt mondja a pap: „Add, hogy győzelmet arasson a gonosz fölött és szeretettel zárja szívébe a megváltás művét." Ebből is kiderül, hogy a gonosz fölötti győzelmeskedést, a bajok elkerülését, a szív megnyílását várják minden jó iránt. Virágvasárnap és nagypénteken ünnepi mise van a katolikus templomban, régi passiójáték is fennmaradt ezzel kapcsolatban, amit egy volt kántor énekelt. (mellékelve kazettán)

Nagypéntek

Az év minden péntekje szerencsétlen nap, mindegyiken Jézus halálára emlékszik az egyház. Ezen a napon csak háromszor szabad enni, de csak egyszer jóllakni, s a katolikusoknak nem lehet húst fogyasztani ezen a napon. Nagypénteken már nem illett nagyobb munkába fogni. A közösség meg is szólta volna, aki ezt teszi. A böjtölésnek sokszor igen érdekes módját választották: pattogatott kukoricát fogyasztottak egész nap, s mivel ez után sok vizet kellett inni, nem voltak éhesek. Az ügyes asszonyok összefogtak, rostában, tűz fölött pattogtatták a kukoricát. Szomszédok, ismerősök összejöttek, egy kis idő után átvették a rostát, mert bizony nehéz munka volt úgy mozgatni, hogy a szem minden részét érje. A szétpattogott szemeket a gyerekek rögtön fölkapkodták a földről. Miközben sült a kukorica ezt mondogatták:

„Pattogj, pattogj kukorica,
Olyan legyél, mint a rózsa."

Miután pedig készen lett, együtt eszegették, este pedig együtt mentek a templomba. A másik böjti étel a bobajka volt. A kiflit összevágták, tejbe áztatták és mákkal, vagy dióval ízesítették. Ezen a napon már el volt készítve nagyszombatra és húsvétra a sok ünnepi étel. Elmaradhatatlan volt a tyúkhúsleves, töltött káposzta, túrós lángos, és a mákos vagy diós

bejgli. A máknak és diónak rontáselhárító szerepet tulajdonítottak, az élet szimbólumának tartják még ma is. Azt tartották, hogy minden ünnepi asztalon ott a helye.

Húsvét

A Húsvét vasárnap, mozgó ünnep. A tavaszi nap éj egyenlőséget (március 21.) követő legelső holdtölte utáni vasárnap. Dátuma évenként változik (március 22.-áprlis 25.) ezen a napon így köszöntötték egymást a templomba igyekvő katolikusok: "Földtámadt Krisztus e napon! Alleluja." Húsvét hétfő reggel elvitték a reggeli előtt a kalácsot, bort, és a sonkát a templomba, ott a pap megszentelte. Sok helyen, ahol jószág volt, letörtek mindenből egy darabot és betették az istálló ablakába, hogy elűzzék vele a gonoszt, áldás legyen egész évben a jószágra. Erre már az 1880-as évektől is találtam utalást. A tojás az ételnek, a feltámadásnak a jelképe. A pirosra festés Jézus vérontását jelképezi, de ezt átvette a nép, mint az öröm, fiatalság jelképét. A húsvéti öntözés így, mint a legtöbb szokás, ötvözi a pogány tavaszköszöntő ünnep és a keresztény egyházi ünnep elemeit. A termékenységet és a megtisztulást szimbolizáló locsolásnak is van katolikus magyarázata: A hagyomány szerint a Jézus sírját őrző katonák vízzel öntötték le a feltámadás hírét vivő asszonyokat. A locsolás az eladósorú nagy lányok, asszonyok, szépség-és egészségvarázslása volt. A falukban léteztek és léteznek ma is népköltészeti, félnépi és vallásos locsolóversek is. Íme egy locsolóvers, amivel a két világháború óta járnak locsolkodni: „Nagypénteken sokat sírtak, sok szép hímes tojást írtak

Azért én is idejöttem, kancsómat kezembe vettem.
Az apraját meglocsolom, nagyjának kezét csókolom.
E háznak is azt kívánom, kívánságom meg nem bánom,
Legyen hát szép Húsvét napjuk, szebbnél szebb
Hímes tojásuk. Szívemből kívánom.”

Más locsolóverseket is találtam, érdekes módon az idős asszonyok nagyon jól emlékeznek azokra. (mellékelve kazettán) A lányok a tojásokat különböző módon festették meg. Régebben házi festékanyagokat használtak: hagymalevelet, zöld dióhéj főzetét, vadkörte, vagy vadalmafa héját, gubacsot. A viaszos tojásírás mellett elterjedt volt, hogy bürőklevelet simítottak a tojásra, beletették harisnyába, és hagyma lében főzték, áztatták.

Kora reggel a kisebb fiúk jártak locsolkodni. A kislányok buzgón írták a neveket, hogy kik hányan locsolták meg. Déltől jártak a legények, de nem locsoltak ám meg mindenkit, csak akikkel jóban voltak, a kedves, nekik tetsző lányokat. Nagy szégyen volt, ha valakihez nem ment senki. Ongán is volt olyan, akihez vízzel jártak locsolkodni. Nem mindig volt jó idő e napon, bizony veszélyeket rejtett a vízzel való öntözködés, Ongán is történtek ebből adódó betegségek. Ha valamelyik legény nagyon leöntötte a leányt az azt válaszolta neki: "No megállj visszakapod még ezt, hisz nekünk babszedésig lehet locsolkodni!" S többnyire nyáron a nagy melegben vissza is kapta.

Volt, akinek az apja szigorúan megtiltotta a vödörrel való locsolkodást, így csak "kézbe" lehetet locsolni. Később megjelent a szappanos víz, majd a kölni. Régen is volt a szokásnak adománykérő jellege: a gyerekek először mindig az anyjukat, keresztanyjukat locsolták meg ajándék reményében, de csak az utóbbi évektől kezdve járnak idegen lányos házakhoz pénzért locsolkodni. Manapság ezért sok leány bezárkózik, vagy elmegy otthonról ezen a napon. Elképzelhető, hogy ez a szokás is el fog tűnni, vagy csak szűk családi körben fog zajlani.

Május 1.

A pogányok elhatározták, hogy május 1-nek hajnalán kioltják Jakab apostol életét. Azért, hogy a kivégzők könnyen rátaláljanak az apostol házára, az ajtót zöld ággal jelölték meg, reggel csoda történt, nemcsak Jakab ajtaja, hanem a környező ajtók, kapuk, kerítések is zöld gallyakkal voltak teletűzdelve. Ennek emlékét őrzi a májusfa állítása.

A Májusfát elsősorban a legények állítják a lányoknak. Régen a fát főként lopták a fiúk, ezért a hatóságok sokszor tiltották a szokást. A hatósági rendelet azonban mit sem ér, hiszen e fával adta tudtára a falunak, hogy melyik lánynak udvarol. Lakóhelyemen már az 1810-es évektől találtam erre a szokásra utalásokat, de valószínű, hogy a XV. századtól az országban máshol is szokás volt.

A Májusfa általában nyírfa, színes krepp papírral díszítették, és díszítik ma is. A komolyabb udvarló hatalmas május kosarat (ha szegényebb volt, akkor is megvette) küldött keresztanyjával, vagy valamelyik nő rokonával a lánynak. Ez a fonott kosár cserepes virágokat tartalmazott, s mint ma is színes papírral volt díszítve. Már hónapokkal a jeles éj előtt megkezdődött a versengés, hogy ki hív cigányt szerenádra a lány ablaka alá. Mivel azonban csak két-három fiút tudtak ilyen téren kiszolgálni a muzsikusok, kis faluban nem voltak sokan, a többi fiatal legény éjjeli zenével örvendeztette meg a választott leányt. Ilyenkor pár jó hangú fiú összefogott és maguk énekeltek szerelmes dalokat.

Az 1940-50-es évektől már slágerdalokat kezdtek énekelni, nemcsak a kedvesüknek, hanem annak a lánynak is, aki nem viszonozta érzésüket. Volt, hogy gramofonnal jártak a legények a leány ablaka alá. Az idős nénik nem is emlékeznek, már csak slágerdalokra.

Még a jó ismerősöknek (lányoknak) is vittek kisebb gallyat feldíszítve. Szégyen volt, ha az eladósorban lévő lány nem kapott semmit.

A község lakói ezen a napon majálist rendeztek a Kemelyi erdőben, ahol dalok, népi táncok előadására is sor került. Kosarakban vittek ki élelmet és az egész napot kinn töltötték közösen a szabadban. Ez a szokás 1889 óta-nálunk gyakorlatilag 1890-től- a nemzetközi munkásosztály ünnepe, mely egyesíti a néphagyományt és a szervezett ünnep vonásait.

A gyerekek ilyen és ehhez hasonló játékokat játszottak: Oszlopba álltak, az oszlop elején az első kettő megfogja egymás kezét és feltartja, kaput tart. Énekelni kezdenek. Ének alatt a többiek sorban átbújnak. Az utolsó hangnál a kaputartók leengedik a karjukat, és akik előtt leengedték, azokkal helyet cserélnek. Ezek lesznek most már a kaputartók.

Bújj, bújj… - kotta

Búzaszentelés (Márk napján)

A mai vasúti átkelő helyén, - az újtelepen - régen búzatábla volt, ott tartották a búza megszentelését. A vasárnapi mise után körmenetet jártak, Mária énekeket énekeltek, hisz Mária a templom és a falu védelmezője. A pap a négy égtáj felé imádkozott, megszentelte a búzát szenteltvízzel, kérte Istent, hogy a veszély kerülje el a falut és lakóit, és mindenkinek adott egy szál búzát. Ezt beletették az imakönyvbe, és ha a gyereknek évközben fájt a füle, elővették és megforgatták benne. Volt, aki egy kis marékkal vitt és a kis libák elé tette, hogy jobban nőjenek, egészségesek legyenek. Még ma is találhatunk az idősebbek imakönyvében régi préselt búzaszálat. Az utóbbi tíz évben már csak a templomban van ilyen jelképes búzaszentelés. Az a településrész, ahova jártak régen, már teljesen beépült, a templomtól messze vannak a búzatáblák, így a búzát viszik a templomba. Legjellemzőbb énekeik:

Aki gondolsz a madárra…

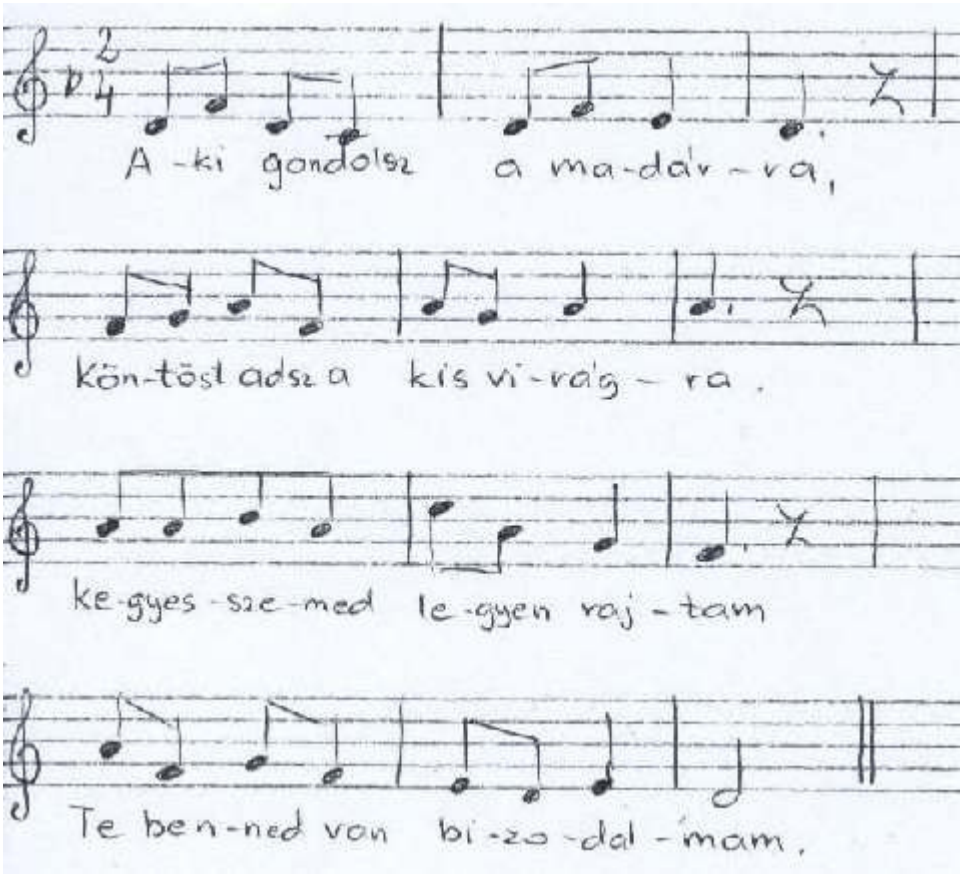

és az imakönyvből ismert Mária énekek.

Ez a nap a kukorica vetés napja is. Ekkor már meleg a föld, is lehetett dolgozni.

Pünkösd

Húsvét vasárnapja után hetedik vasárnap, Pünkösd vasárnap. Pünkösd egyúttal az anyaszentegyház születésnapja, mert ezen a napon léptek először az apostolok a nagy nyilvánosság elé Krisztus tanításával. Ezen a napon van a bérmálás. Környékünkön nem volt szokás a pünkösdi királyválasztás. Ongán Pünkösd első napján bált rendeztek, aminek rendezői a tűzoltók voltak. Ez a bál meghívós bál volt, csak az mehetett be, akinek meghívója volt. Az a falubeli, akit nem hívtak meg, véletlenül sem mert bemenni a bálba. A lányokat anyjuk kísérte el, és volt olyan szigorú szülő, aki megszabta, kivel táncolhatott a lány.

A bálokon cigány húzta a muzsikát, és olyan jó hangulatot csinált, hogy sokan csak reggel mentek haza. Mindig, minden bálnak más egylet volt a rendezője. Ennek azért a tűzoltók, mert május 4-e Szent Flórián, a tűzzel dolgozók védőszentjének ünnepe. Ezen a napon szertartásos kézmosás után a családi tűzhely begyújtása a férfiak feladata volt.[7]

Pünkösd másodnapján lefogták a Bársonyost zsilippel, majd kosarakkal kimentek és a férfiak kiszedték a halakat a mederből. A Bársonyos akkoriban nem volt olyan kicsi és szennyezett, mint ma. Az idősek emléke szerint helyenként finom homokos, kavicsos partja volt. A patak alkalmas volt a halászatra, nyáron pedig fürdésre.

II. 5. 3. Nyári népszokások

Nyáron nem volt annyi jeles esemény, mint télen, hiszen a falusiak egész évszakban, keményen dolgoztak és csak az ősz beálltával tudtak kicsit lazítani. Az aratás idején zajlott a leghosszabb közös munka a földeken, így a legtöbb dalt ehhez kötődően tudtam rögzíteni.

A nyári népszokásokhoz tartozik a Medárd napja (június 8.), a faluban figyelték ezt a napot, mert úgy tartották: ha Medárd napján esik, negyven napig esni fog. Ha esik, oda a búza, a kis kerti növények.

Aratás

A szokások, dalok, történetei a mai ember számára már szinte olyanok, mint egy mese.

Megérett a búzakalász… - kotta

7 - Kulcs a muzsikához

Pedig a mi falunkban történt, és nem is olyan túl régen. Az elmúlt 30 esztendő úgy megváltoztatta az életet, hogy a kaszával való részes aratás az uradalmak földjén, a marokszedés, a kötélterítés, kötözés, a mezőn hálás már csupán emlék a múltból.

Ongán az aratást június 29-én kezdték meg, Péter, Pál napján. Felsőzsolcáról jöttek a kepések (arató munkások) hisz ott pár nappal előtte learattak.

A XX. század elején az Ongai határ közel 4/5 részét nagybirtokosok uralták. A település földművelő népe csak a határ délkeleti részét birtokolta, valamint a Lucernás nevű dűlőt és a Kishegyen lévő néhány szőlőparcellát.[8]

A lakosság többségét nincstelen, földnélküli zsellérek, vagy egy-két holddal rendelkező kisparasztok alkották. Ritka volt az olyan paraszt ember, akinek birtok nagysága meghaladta volna a 10 holdat.

A kisparasztok nagy része - mivel kevés földjük nem biztosította a megélhetést -, munkát vállalt a nagybirtokon. Ennek jellegzetes formája volt a kishaszonbérlet. A birtokosok földjeik nagy részét bérbe adták. A századfordulón Onga környékén, 1 Kat. hold föld bérleti díja 10-15 Ft között mozgott.[9]

Ezt az összeget a parasztság szívesen megfizette, így jutva a megélhetéshez szükséges nagyobb földterülethez. Meg kell még jegyezni, hogy a két világháború alatt a hadra fogható férfiak jelentős része a frontokon harcolt. Ennek következtében a mezőgazdasági munkák nagy részét a nők, gyerekek, idősebb férfiak végezték el. Gyakorta még így is munkaerő hiányában szenvedett a falu. Ennek pótlására a magyar katonai hatóságok a lakosság rendelkezésére bocsátották az orosz hadifoglyokat. Több orosz hadifogoly Ongán is dolgozott a kisparaszti gazdaságokban. Nagy birtokon lévő alkalmazásukról azonban nem tudunk.[10]

8 - Abaúj-Torna vm. Községei és egyéb lakott helyeinek jegyzéke Országos Községi Törzskönyvi Bizottság OSZK. 1905. 16.o.

9 - Szikszai-Borovszki, 1896. I. kötet. 412. o.

10 - Illés László: Adalékok Onga község agrártörténetéhez 6.old. (kézirat)

A századfordulón a falu lakosságának 84%-a élt a mezőgazdaságból, azon belül dominánsan a földművelésből.

Ongaújfaluban a falusi emberek a Bárczay, a Munk, a Darvas nagygazdáknak voltak a kepései. A kepés gazda felügyelte a munkát, ő volt az első kaszás, alatta 8-10 ember dolgozott, s ugyanannyi harmados.

A nők rakták keresztbe a búzát. Erről tanúskodik a következő népdal:

Búza, búza, de szép…

A legtöbben napszámban dolgoztak a nagygazdáknál, vagy kepét arattak (minden 12. kepe övék lett). A férfiak napszáma 60 krajcár, a nőké 50 krajcár volt a századfordulón. Bizony nehéz volt az asszonyok munkája is, főleg ha kisgyerekük volt, akiket szintén kivittek a földre, s rájuk is kellett figyelni.

A következő népdal egy szép romantikus hangvételű dal. Az azt éneklő férfi minden aggodalmát, szeretetét, szerelmét beleadja a szövegbe és dallamba.

Ne menj rózsám… - kotta

Mikor aratáskor jó volt az idő, s kellemes melegek az éjszakák, a munkások kint maradtak a földeken s ott aludtak. Sötétedés után tüzet gyújtottak, s ha maradt még a disznóvágásokból szalonna megsütötték, krumplit dobáltak a hamuba; éjjel nótáztak, beszélgettek. Beszéltem olyan idős emberrel, aki még emlékszik fiatal korából, hogy milyen hangulat uralkodott egy-egy ilyen éjszakán. A közös munka összekovácsolta az embereket, a közös pihenés, pedig erősítette ezt a köteléket.
Az aratás befejezését jelentette az aratóbál, vagy kepebál. A kepések búzakalászból font arató koszorút vittek a gazdának ünnepélyes keretek közt, amit ő elfogadott, és bált rendezett érte, amin vacsora is volt.
Volt mulatás, evés, ivás, nótázás, ilyen és ehhez hasonló népdalokat énekeltek.

Szánt a babám rececе…- kotta
Jaj, de sokat arattam…- kotta

A családi aratás természetesen szerényebb keretek közt zajlott és nem követte aratóünnep.
A '20-as években a Nagyatádi nevével fémjelzett földosztás - az ország más településeihez hasonlóan - Ongán sem változtatta meg érdemlegesen a birtokszerkezetet. A nagybirtok túlsúlya a II. világháború végéig megmaradt itt is. A nagybirtok jelentős részét a bérlők művelték meg. Azok a családok szereztek maguknak nagyobb bérleményt, akik családjukban, több munkáskézzel rendelkeztek. Volt olyan család, ahol 8-9 felnőtt fiú gyermek volt. Ez fontos volt a mezőgazdasági munkák elvégzésénél; aratásnál, kapálásnál.
Az 1930-as évek közepétől a nagybirtokosok és a módosabb parasztok is igyekeztek gépesíteni munkájukat, ezzel meggyorsítani az aratást, cséplést. A II. világháború után a

munkaerő hiány következtében kezdtek Ongán inkább gépekkel dolgozni. Vettek traktort, cséplőt, és erőgépet, valamint gőzekét. A termelő szövetkezetek létrehozása után a falu lakossága nyaranta odajárt dolgozni. A parasztok tudták, hogy szorgalmasan kell dolgozniuk, mert a "kenyerük múlik" a munkájukon.

Szent István király ünnepe (Augusztus 20.)

Ez a nap Szent István király születésnapja. István királynak, mint a magyar nemzet égi patrónusának ünnepén a jó termést, a befejezett aratást, és az új kenyeret ünnepelték. Ezen a napon a protestánsok Úrvacsorájához új kenyér került. Augusztus 20-án színjátékot adtak elő az iskolások, este pedig bált rendeztek a szabad levegőn, hiszen még nem olyan hűvös az éjszaka.

A következő szép dal kötődik ehhez a naphoz.

375. old. Kotta

Az utóbbi 6 évben ismét feleleventődött a hagyomány, s falunapként ismét él ez a szokás.

II. 5. 4. Őszi népszokások

Az őszhöz nagyon sok jeles szokás kapcsolódik. Ebben az évszakban voltak és vannak ma is a termés beszedések, termény betakarítások és az ezekhez kapcsolódó ünnepek. Ilyenkor kezdődött a dohánycsomózás, a fonók ami egészen farsangig elhúzódott, tehát belenyúlt a téli szokásokba. Az őszi és téli ünnepkört nem lehet teljesen elválasztani, hiszen folyamatosan csökkent a világos órák száma, és korábban lett este, éjszaka. A munka is elhúzódott. Ezek a téli munkák, már nem voltak olyan megfeszített tempójúak, a férfiak inkább pihenésre használták ki ezt az időszakot, az asszonyoknak sem volt olyan fáradságos munkájuk, mint nyáron.

Búcsú (szeptember 12.)

Ongán Mária napi búcsút tartanakak. A búcsújárók saját lelki megszentelődésük ügyén kívül családjukért, faluikért, termésükért, jószágukért, és ügyes bajos dolgaikért

könyörögnek a kegyhelyen. Igazi közösségi élmény volt ez, s még ma is az a vallás gyakorlók számára. Ez főként egyházi ünnep, amit a szomszédos Gesztely és Hernádnémeti falvak katolikus hívőinek körében ünnepelt Onga. A két faluból Mária énekeket énekelve jöttek, majd a falu táblájánál találkoztak össze.

Ezután közösen, egymás mellett menve a templomig a három falu katolikus közössége a Mária képekkel, és a kereszttel. Sajnos ez a szokás mára már megszűnt, csak az Ongaiak járják körbe a templomot énekelve.

Búcsú idején szokás volt, s ma is az, hogy sátrakat állítanak föl, s kisebb vásárokat rendeznek. Ide már eljönnek a nem katolikus hívők is. Az egész falu kivonult ünneplőbe öltözve, s megnézték a portékákat, felültek a ringispilre, vattacukrot ettek, ami hozzá tartozott a búcsúhoz.

A búcsúk arra is alkalmasak voltak, hogy barátságok, sőt szerelmek szülessenek. Nagy megtiszteltetés volt, ha egy lány mézeskalács szívet (más néven tükrös szívet) kapott egy legénytől. De apró kis búcsúfiákat is kaptak a lányok. Volt közöttük mézes huszár, mézeskalács olvasó, hajpánt. A kis lányoknak az édesapjuk vett valamit, sőt a gesztelyi és hernádnémeti katolikusok is itt maradtak és ők is jól érezték magukat ezen a napon. Ma már kevesen mennek templomba, s a kirakodó vásárokon sem nagyon lehet mézeskalács huszárt kapni, esetleg műanyag katonát. Viszont a vattacukor és a körhinta még mindig velejárója az ongai búcsúnak.

Lekvárfőzés

Szeptemberben volt itt az ideje. Ez hosszú munka volt, már reggel el kellett kezdeni. Belerakták a rézüstbe a gyümölcsöt, ami legtöbbször szilva volt, és egész sűrűre főzték.

Lassú, állandó lángú tűznél folyamatosan kellett kavargatni. Délután jöttek a legények, mikor megérezték az illatot. Segítettek kavargatni, vágták a gyújtóst, s rakták a tűzre a fát. Ilyenkor
a házigazda visszavonult, hisz az anya őrizte a fiatal lányt, neki pedig nem kellett dolgoznia; a legények elvégezték helyette a munkát. Egy-egy ilyen alkalomkor 20-25 liter szilvát is kifőztek lekvárrá s közben énekeltek, történeteket mondtak egymásnak.

Szüret

Október közepén kezdték meg a szüretet. Ongán majdnem minden családnak volt kisebb-nagyobb szőlőse. A faluban eladásra nem termeltek, hiszen közel van a tokaj hegyalja és az ongai hegy nem vehette fel
a versenyt azzal a minőséggel, amit a tokaji borok diktáltak. Így csak maguknak készítettek vörös- és fehér bort, hiszen a magyar nem a sört, hanem a bort kedvelte inkább. A szüretelő napszámosok, barátok, rokonok hangos énekléssel kezdték meg a szüretelést.
A nők szedték a fürtöket, a férfiak puttonyokkal hordták a kádba a szőlőt, a darálást a gyerekek szerették végezni.
A szüret végét jelentette a szüreti mulatság. Ekkorra mindenki befejezte a munkát, jöhetett a vigadalom.
Falunkban a szüreti mulatságok dél körül kezdődtek. Minden résztvevő magára öltötte az ünnepi viseletet és egy helyen gyülekeztek. A lányok szekerekre ültek, a párok gyalog mentek. Az előzőleg leszüretelt szőlőkből szőlőkoszorút készítettek, amit egy külön szekéren vittek. A falu utcáit járták körül, minden sarkon megállva. A kisbíró ment a menet elején és ő dobolta ki és szavalta el, hogy mi járatban vannak. Ezután következett a bírói díszes szekér. Ezen ült az erre a napra választott bíró feleségével (őt is ekkorra választották, s nem a bíró felesége volt), és a lányukkal.
A bírói kocsik után haladtak a szekerek a lányokkal és a haranggal, majd legvégén a táncosok. Minden sarkon eljárták a táncot. Természetesen
a szőlővel kapcsolatos népdalokra táncoltak:

Megérett… - kotta
Ősszel érik… - kotta

A sor végén haladtak a hangulat fokozói; Ludas Matyi a libájával, "cigány asszonyok", akik vicces jóslásokat adtak a kapukban álldogálóknak,(Ezek nem cigányok voltak, csak vállalkozó kedvű fiatalok.) a tollasok, akik az emberek hajába górták a tollakat, s végül azok, akiktől minden lány félt;
a kormosok. Ők közre fogtak egy kiszemelt nézelődőt és jól összekormozták az arcát. Mikor már majdnem körbeérték a falut, hirtelen a semmiből elővágtatott egy pár lovas "betyár" s elrabolták a bíró lányát, bárhogy sírtak a szülei. Elvágtattak vele, nem érték utol őket a falubeliek.
A következő helyszín este a bál. A szőlő harangot felkötötték egy magas gerendára, s mellé madzagokra szőlőfürtöket tettek. Csőszöket állítottak fel, hogy vigyázzanak az értékes fürtökre, ne engedjenek lopni belőlük.

Persze a legények közt nagy érdem volt, ha valaki észrevétlenül le tudott egy fürtöt csenni kedvesének. Ha rajta kaptak valakit, hogy lopja a szőlőt, a bíró elé vitték s az általa kiszabott pénzt ki kellett a szőlőért fizetni. Közben tartott a mulatság, a cigány húzta a zenét s a falusiak is énekeltek.

Ropogós a csizmám…

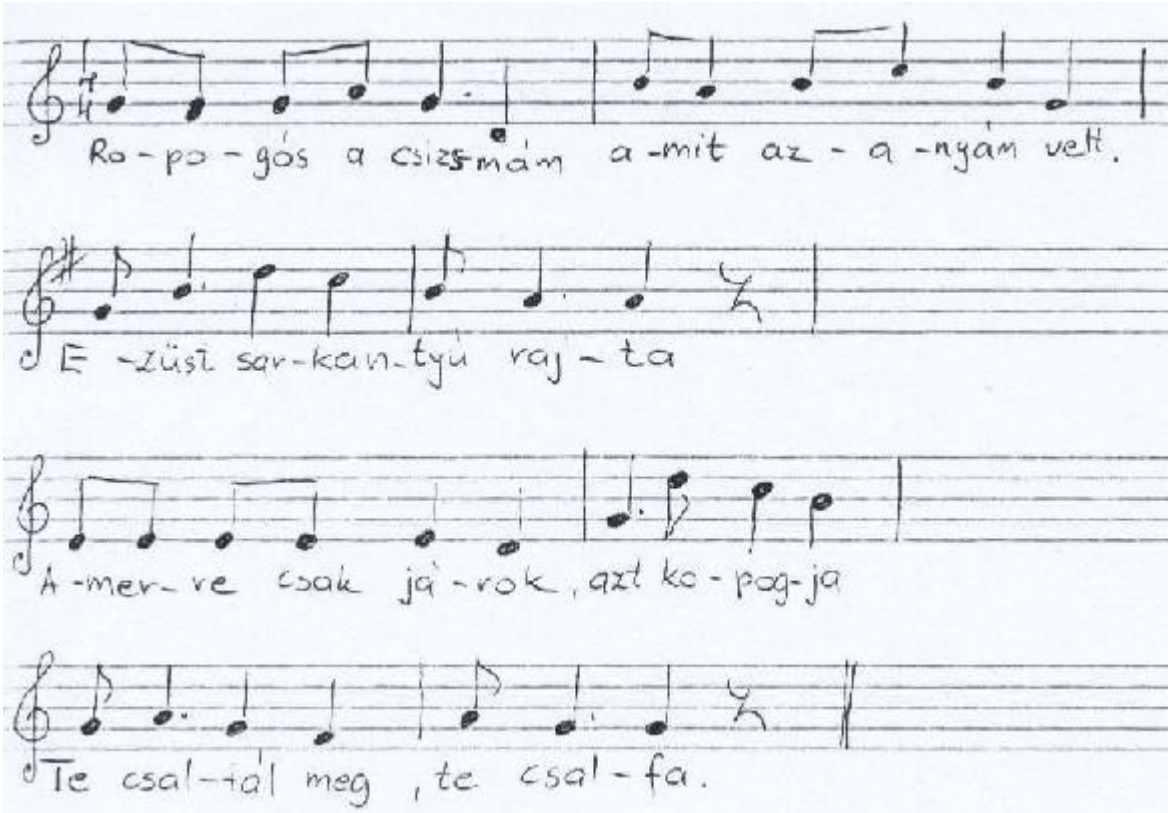

Ritka árpa, ritka búza, ritka rozs (mellékelve kazettán)

Éjfélkor behozták elrablói a bíró lányát. A bírónak ki kellett váltania. Ezt általában pár liter jó borral tehette; ezt a bort aztán rögtön csapra verték. Hajnalig tartott a mulatság, mindenki jól érezte magát ezen a napon.
Ma is van Ongán szüreti felvonulás és utána bál, s ha kisebb-nagyobb eltéréssel is, de így zajlanak az események ma is.

Kukoricafosztás

Amikor megérett a kukorica, összegyűjtötték az udvarban, vagy ahol a fészer alkalmas volt rá. A falusiak összegyűltek egy-egy háznál segíteni egymásnak, hisz közösen jobban megy a munka. Előfordult, hogy a házigazda egy zöld ágat tett a kapura, mindenki tudta, hogy ott van a fosztás. Volt, hogy a szülők elmentek otthonról és hagyták a fiatalokat együtt dolgozni, megbíztak bennük, de legtöbb helyen a szülők is dolgoztak. A letört kukoricát megfosztották a levelétől, a lányok mind fosztottak, a fiúk közül aki értett hozzá, kukoricakoszorút font, s felakasztotta a mestergerendára. A héjat nem dobták ki, mert a tehén megette. (a legtöbb háznál volt szarvasmarha) Fosztás közben éneketek, beszélgettek, csipkelődtek egymással. Például üszkös kukorica találásakor megpróbálták észrevétlenül egymás arcát bekenni. Aki piros csövet talált, mondogatni kezdte, hogy ő már megy aludni. Mikor egy lány három piros csövet talált megörült, hisz azt tartották, hogy abban az évben férjhez megy.

Az ongai magtár ajtó… kezdetű dal is erről a népszokásról tanúskodik. (mellékelve kazettán)
A munka végeztével az otthoniak morzsoltak kukoricát, megfőzték, és cukorral darált mákkal fogyasztották. A görhe ezen a napon elengedhetetlen volt, hisz ez kukoricalisztből készült. Volt, hogy téli dinnyét, téli körtét hoztak elő a vendégeknek. Miután készen lettek megbeszélték, hogy mikor és kinél találkoznak legközelebb.

Csuporvágás

Ez a szokás nem korlátozódik kimondottan egy napra, de ekkor voltak a leggyakoribb névnapok: Erzsébet, Katalin, de főleg az András nap (november 30.) ezért itt említem meg ezt a szokást. A csuporvágásról nem találtam említést egyik szakirodalomban sem, sőt még a környékbeli falvakban sem hallottak róla. Az itt élők nem

dobták el a kicsorbult, letört fülű csuprokat, korsókat, hanem eltették arra az időre, amikor egy barátjuk jó ismerősük névnapja elkövetkezik. - Az az érdekesség, hogy nem volt olyan, aki más névnapot említett volna, az előbb leírtakon kívül ezzel a szokással kapcsolatban. - Mikor eljött a névnap, elővették a csuprot és teletették hamuval, kaviccsal, minden port és koszt okozó anyaggal és megpróbáltak észrevétlenül a ház közelébe férkőzni. Amikor ez sikerült, természetesen többször próbálkoztak, bedobták az ajtón a csuprot, köcsögöt, és gyorsan távoztak. Kis idő elteltével, amikor már némileg leszállt a por és a hamu és a gazdasszony is lecsillapodott, ártatlan képpel bement az illető és felköszöntötte az ünnepeltet. Ám a névnapos mindig felkészült erre, - legalábbis megpróbált - például a kapu elé még szürkületkor zsinórokat húzott ki, s különböző csengőket, vödröket tett az útba, hogy megakadályozza a csuporvágást. Meséltek olyat is az idősebbek, hogy a szomszéd tetőről vágták a csuprot a falhoz, mert nem lehetett észrevétlenül bejutni a portára. Ezt a névnapi tréfát nem lehetet mindenkivel megcsinálni, de a nép tudta, hogy ki az aki nem haragszik meg érte.

Fonó

A rossz idő beálltával, a tél közeledtével, a lányok, asszonyok összefogtak, s jártak házról-házra fonni. A társas fonást a népnyelv röviden, tömören fonó névvel jelöli. A fonó mint társas munka, és mint népszokás Onga életének is szerves része volt. Ennek sajnos itt már csak emlékei élnek, de ezek az emlékek is gyorsan fakulnak, enyésznek. Akik még részvettek benne, igen lelkesen emlegetik. Úgy emlékeznek vissza rá, mint a legszebb téli szórakozásra. A közös részvétellel nem csak megkönnyítették a munkát, de játékot, mulatságot is űztek belőle.

A nemesi házaknál is folyt a szövés, fonás az jelentette egyúttal a csöndes szórakozást. A munkát akkor vették fel, és tették le amikor akarták - mint ma a kézimunkázást -.

A föld népe körében viszont a szórakozások nagy része a munkahelyhez és munkához volt kötve.

A fiúk hozzátartoztak a fonóhoz, a lányokat kisérték, nézték, hogy melyik lánynak jár ügyesen a keze, de ők kártyáztak, s közben mulattatták a lányokat.

Este jár a legény a fonóba… - kotta

Ebből is látni, hogy a fonónak a fiatalság a főszereplője. Az idősek, ha a fonó életről emlékeznek, elsősorban a fiatalságot idézik. A fonóból igazi kultuszt ők teremtettek.
Akik elzárkóztak azzal a rövid kifogással feleltek, hogy sohasem voltak "világi lányok" az elzárkózás oka, vagy álszemérem, vagy valóban a fonóházaktól való távollét volt.
Sokat daloltak, viccelődtek munka közben. Volt, hogy a lánynak ki kellett mennie, s akkor a fiú akinek tetszett elcsente a guzsaly fejet s a lánynak ki kellett váltani, legtöbbször csókkal.

A kenderről volt egy mondásuk:

"Kicsike a magja, sárga a virága
Urat és parasztot egyformán ruházza."

A kendert ma is így jellemzik. Régi példabeszéd régi szemlélet.
A mi vidékünkön (Onga, Bőcs, Hernádnémeti, Újcsanálos) mindenszentektől Júlia napig fontak. Ezen kívül azt tartották, hogy aki szombaton fon, annak nyomorék csirkéje kél.
Az idősebbeknél gyakran megtörtént, hogy az üldögélés egyhangúsága, a két kéz elfáradása kimerítette őket. Elálmosodtak, elaludtak, viszont ez nem sokáig maradt így. A többiek hamarosan felfigyeltek rá, s célba vették. A szöszét besózták, s felébresztették, hogy fonjon csak tovább. Gyanútlanul belenyalt a sós szöszbe, mire a többiek nevetni kezdtek. Álmosodó társuk fülébe fazekat és fakanalat vertek bele, vagy egyszerűen a csizmaszárára ütöttek.

Ha daloltak munka közben, nem lehetet olyan könnyen elaludni. A hangos, jó kedélyű dalolás sohasem volt illetlenség, sőt az volt a jó.
Csak fütyörészni, süvölteni nem volt szabad. A katolikus lányok például azt tartották, hogy azzal, Szűz Máriát ríkatják meg.
Miről is szóltak a leány dalok? A legényélet szépségéről, fiatalságról, legények menyecskék, öregek, tréfálásáról, házasságról, vásárokról.

Az ongai kisleánynak… - kotta

A fonó a közös dalolgatás legállandóbb fészke, igen alkalmas volt a drámai, megkapó eseményekre, dramatizálásra.
A dramatizálás, megjelenítés legközvetlenebb eszközei voltak a párbeszédes dalolás, egyéni előadás, a közösség leíró, elbeszélő, vagy hangulat-aláfestő együttdalolása. A ballada előadás legnagyobb alkalmát a fonóház teljes tagságának együttléte teremtette meg.

Megöltek egy legényt… - kotta

Ám a fonóban – pihenésként – játszottak is, ez volt a társas élet legközvetlenebb megnyilvánulása. Külön szerep volt tehát a fonójátéknak, amely a közfigyelmet magára az együttjátszásra irányította.
Az együttjátszás teljesen ösztönös volt. Gyönyörűségből vagy virtusból élték bele magukat a játékba. Mint a dalban, úgy a játékban is a lányoké volt a főszerep. Sokfélék, változatosak voltak a lányok külön játékai, s a legények jelenlétekor a párosító játékot is a lány vezette.

Borsodi fonó 528.old.

II. 6. Mennyire élők ezek a népszokások

Az emberek beleszülettek a hagyományba. Az emberiség évszázadokon keresztül különféle kisebb-nagyobb rokoni és területi egységeken, családban, nemzetségben, faluban élt. A civilizáció fejlődésével gyengült a hagyomány ereje.

A falumban létrejött népszokások is hosszú történeti fejlődés eredményei voltak, melyben közrejátszott az a kulturális hagyomány, melyet a honfoglaló magyar nép az új hazába magával hozott, valamint az itt elsajátított kultúra, és vallás is.

Színezte a népszokásokat a magyarokkal együtt élő, őket körülvevő népek szokás hagyománya is. A kelet-európai népek parasztsága általában hasonló jogi, gazdasági és művelődési viszonyok között élt, mint a magyar parasztság; a feudalizmus felszámolása, az önálló nemzeti létért való küzdelem ezeknél is nagyjából hasonló időben, és hasonló körülmények közt ment végbe, mint nálunk. Ha a népszokásaink jellegzetesen magyar vonásait keressük, akkor elsősorban a formát kell vizsgálnunk, nem a funkciót.

Az emberi élet fordulóihoz és naptári évhez fűződő szokások hasonló sorozatát találjuk a szomszéd népeknél is, mint nálunk, de jellegzetesen magyarok azok a művészi formák, amelyek a szokásokhoz fűződnek: a népszokások költészete, dallamvilága, a szín- és formaízlés.

Különösen a szertartásos szokások azok melyet alkalmat adnak költői formák kialakulására. A lakodalom, a különböző alakoskodások és más látványos szokások maguk is színjáték szerűen játszódtak le, és lehetővé tették, hogy a közösségi népköltészet ilyenkor szóhoz jusson. A nehéz hétköznapok után az ünnepi szokások jelentették a pihenést, szórakozást és azt a színészi élményt, melyre minden kultúrának igénye van.

Nagyon sok népszokás teljesen eltűnt, ez azzal magyarázható, hogy megszűntek a falusi közösségek, nincs aki megszervezze a szokások felújítását. Ez egy oda-vissza folyamat ugyanis a szokásnak közösség teremtő ereje van. Ma már többnyire csak aludni járnak haza a falumban élők, mivel legtöbbjük munkahelye Miskolcon van. A hagyományok nem szállnak apáról-fiúra, ma már más intézményeknek kell átadni a szokásokat. Legfontosabb szerepe az általános iskolának van ebben, hisz az alapoknál kezdünk mindent. Ekkor a legalakíthatóbb a gyermek lelki beállítódása. A tanítóknak

külön kutatásokat kell végezni a helyi néphagyományokról, hogy az ott élő diákokkal megismertethessék azokat. Ez az idő előre haladtával egyre nehezebb lesz, hiszen a legmeghatározóbb népszokásainkat már csak az idősek ismerik, már apáink sem tudnak mindent pontosan.

Nagyon jó, hogy működnek néptáncos szakkörök is, hisz ezek az ország tájainak motívumain belül térségünk táncait is megismertetik az arra fogékony tanulókkal. Ez a helyzet az énekkarok működésével is.

A tanítóknak, ének-zene tanároknak fel kellene kutatni a falu népdalait, ha az addig még nem történt meg. A néphagyományok, népdalok a faluközösségekben az idős emberek emlékezetében, de hatóerejük csökkent.

Lakóhelyemen nem kutatta fel a népdalokat senki, a nagy nevű népdalgyűjtők nem jártak itt. Onga körül van véve olyan területekkel, mint a Palócság és a Matyóföld, és a mi térségünkre mindkét jellegzetesség hatot, keveredtek a szokások.

Pedig a munka mellett, bármely foglalkozási mód mellett tevékenységük az éneklés volt a régi kor embereinek. Ehhez a gyermekjáték és gyermekdalok - egy-egy kirándulás alkalmával – a könnyebb majd egyre „igényesebb” népdalok, táncdalok, katonadalok, szerelmi párosító dalok, balladák, más tájegységekről hozott dalok, bőséges anyagot nyújtottak.

Az 1950-es években a tömegdalok is beléptek a falu zenei életébe. Mégsem felejtették el azokat a népdalokat, amelyeket elődeiktől tanultak.

Ongán a szokások megőrzésénél gondot jelentett Miskolc város közelsége. Egyre többen jártak az iparvárosba dolgozni, s így szétbomlott a közösség, a kötelék, ami összetartotta ezeket az embereket. Ez a kötelék a közös munka, a közösen eltöltött idő volt. Ma már kevés szokást gyakorolunk. Igaz, hogy megőriztük a betlehemezést és a szüreti mulatságok hagyományát, de például a búcsú teljesen átlényegült, s a csuporvágás a sok mulatság, bál teljesen eltűnt.

Nagyon jó, hogy az ongai általános iskola pedagógusai és diákjai felvállalták a hagyomány megőrzésének és továbbvivésének feladatát. Évről-évre megrendezik a farsangi mulatságokat, a kiszehajtást, a szüreti felvonulást, ami egy közösség összekovácsoló erő, s ezt meg kell tanulniuk a gyerekeknek, sőt újra kell tanulnia sok felnőttnek is.

III. Összegzés

Gyűjtögető, válogató munkám során sok érdekes hagyománnyal ismerkedtem meg. Bár Ongán nőttem fel, családomtól sok érdekes dolgot tanultam a község egykori életéről. Az idősekkel való találkozás, az anyag rendezése során örülök, hogy ezt a témakört választottam.

Szakdolgozatom elkészítésekor felkutattam a vonatkozó szakirodalmat, ami erről a témáról szól, mivel térségünkkel kapcsolatban nem sokat találtam, Ongáról pedig szinte semmit, el kezdtem kérdezősködni a faluban, hogy ki az, aki tudna nekem ebben segíteni.

Az énekes, dalos népszokások mellett fontosnak tartottam a nem énekes ünnepeket is felkutatni, s feljegyezni, hisz ez is annyira hozzátartozik lakóhelyemhez, mint az előbbi.

Igaz, hogy kissé hosszúra nyúlt a gyűjtőmunkám során keletkezett szakdolgozati anyag, de még így is maradtak feltáratlan területek.

A régmúlt falusi emberének élete a maga sanyarú helyzetével együtt volt a nehéz munkájából adódóan egyhangú, ugyanakkor társas- közösségi életében színes és változatos.

Terveim szerint tovább szeretném kutatni településem múltját, az itt élő emberek népszokásait. Szeretném a falu közösségével is megismertetni településtörténetünk hagyományrendszerét.

A témaköröket úgy illesztettem egymáshoz, hogy később, pedagógus munkám során tág merítési lehetőség legyen. A dolgozat segítséget ad a környezetismerethez, olvasáshoz, rajzhoz, népköltészethez, ének-zenéhez. Felhasználható a nevelési célok, feladatok megvalósítása során. A népi megbecsülést szolgálja, ha felhívjuk a tanítványaink figyelmét a szokások mélyreható felkutatására, amit az idős falubeliektől tehetnek meg. Miután felkutatták, s értelmezték, teljesen másképp fognak viszonyulni múltunkhoz.

Felhasznált irodalom

Dömötör Tekla: Magyar népszokások, Corvina Kiadó, Bp., 1977.

Gelencsér Ágnes: Magyar népzenei alapismeretek,
Calibra Kiadó, Bp., 1994.

Kósa László - Szemerkényi Ágnes:
Apáról fiúra

Lajos Árpád: Borsodi népdalok, B-A-Z. Megyei Tanács, 1955.

Magyar néprajzi lexikon, Akadémia Kiadó, Bp., 1979.

Manga János: Magyar népdalok, népi hangszerek,
Corvina Kiadó, Bp., 1969.

Szomjas-Schiffert György - Csenkei Imre:
Népdalaink a magyar történelemben,
Tankönyvkiadó, Bp., 1984.

Takács László: Onga története, Miskolc, 1998.